

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta právnická

Katedra právních dějin

Diplomová práce

Jurisdikce chebského hrdelního soudu ve středověku

Zpracovala: Bc. Karla Středová

Konzultant diplomové práce: JUDr. Vilém Knoll, Ph.D.

Plzeň 2010

„Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci na téma „Jurisdikce chebského hrdelního soudu ve středověku“ zpracovala samostatně, a že jsem vyznačila prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpala způsobem ve vědecké práci obvyklým.“

V Plzni, srpen 2010

Děkuji vedoucímu mé diplomové práce JUDr. Vilému Knollovi, Ph.D. za jeho trpělivost, ochotu a cenné rady, jež mi při zpracování tématu velmi pomohly.

Obsah

1. ÚVOD	5
2. SOUDNICTVÍ VE STŘEDOVĚKU	8
2.1 <i>Dějiny Chebu</i>	8
2.2 <i>Svatá říše římská</i>	15
2.2.1 <i>Svatá říše římská</i>	15
2.2.2. <i>Prameny práva</i>	18
2.2.3 <i>Říšská ministerialita</i>	22
3. VÝVOJ SOUDNÍCH ORGÁNŮ NA CHEBSKU.....	27
3.1 <i>Zemská samospráva</i>	27
3.2 <i>Chebská městská samospráva</i>	33
3.3 <i>Trestání v Chebu</i>	39
4. ACHTGERICHT A KNIHA KLATEB (ACHTBUCH)	41
4.1 <i>Achtgericht</i>	41
4.2 <i>Klatba</i>	41
4.3 <i>Chebský Acht</i>	43
4.4. <i>Achtbuch neboli Kniha klateb</i>	44
5. ÚZEMNÍ ROZSAH JURISDIKCE CHEBSKÉHO SOUDNICTVÍ.....	46
5.1 <i>Územní rozsah</i>	46
5.2 <i>Případy před ním projednávané</i>	51
6. DALŠÍ VÝVOJ SOUDŮ V TÉTO OBLASTI.....	57
7. ZÁVĚR	63
8. CIZOJAZYČNÉ RESUMÉ	64
9. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	65
10. SEZNAM OBRÁZKŮ A GRAFŮ.....	69
11. PŘÍLOHY	70

1. Úvod

Má diplomová práce má název „Jurisdikce chebského hrdelního soudu ve středověku“. Toto téma jsem si vybrala, protože mě velice zajímá historie práva, ale i historie obecně. Město Cheb mě zaujalo svou historií a to tím, že se ve středověku naprosto odlišovalo od jiných českých měst. Ze začátku svých dějin patřilo ke Svaté říši římské a bylo jednou z důležitých křižovatek ve střední Evropě. Také tu probíhal střet dvou právních systémů a to práva říšského a práva českého. Město Cheb svým významem zasáhlo do dějin českých, ale také i evropských. Jedná se o jedno z nejstarších měst karlovarského kraje, které mělo velmi zásadní význam pro tento kraj.

Za to, že můžeme čerpat z bohaté historie Chebska, vděčíme celé řadě městských písařů a archivářů, ze kterých jsou nejvýznamnější Heinrich Gradl, Karl Siegl a Heribert Sturm.

Heinrich Gradl se narodil 13. 2. 1842 v Chebu. Byl zaměstnán jako městský chebský archivář a také byl lingvista a hudebník. V této době napsal svá nejznámější díla. Jeho nejznámější dílo se jmenovalo Monumenta Egrana, původně bylo koncipováno na více svazků, ale z důvodu jeho předčasné smrti byl vydán pouze první díl. Mezi jeho další významná díla lze zařadit Die Privilegien der Stadt Eger¹, Das Buch der Gebrechen am Egerer Schöffengericht², Monumenta Egrana. Denkmäler des Egerlandes als Quelle für dessen Geschichte, Bd. 1: 805-1322³, Die Chroniken der Stadt Eger⁴. Zemřel 3. 3. 1895 v Chebu na následky nehody. Jeho následníkem ve funkci městského archiváře se stal Karl Siegl.

Karl Siegl se narodil 6. 11. 1851 v Jáchymově. Byl historikem, archivářem a ředitelem muzea. Absolvoval gymnázium v Chebu a poté studoval práva a historii na univerzitě v Praze. V roce 1874 nastoupil u Okresního soudu v Chebu jako trestní soudce. Kvůli zdravotní kariéru trestního soudce v roce 1895 opustil a odešel do důchodu. Ještě tento rok byl po smrti Heinricha Gradla požádán

¹ *Die Privilegien der Stadt Eger* : Festschrift zur Wanderversammlung des "Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen" (Eger, Pfingsten 1879). - Eger : Verl. der Stadtgemeinde , 1879. - 41 S.

² *Das Buch der Gebrechen am Egerer Schöffengericht*, in: Archiv für Geschichte und Altertumskunde von Oberfranken (ArchGAOfrk) 15 H. 2, 1882, S. 215-274.

³ *Monumenta Egrana. Denkmäler des Egerlandes als Quelle für dessen Geschichte, Bd. 1: 805-1322*, Eger: Witz, 1886. (nur 1 Band erschienen).

⁴ *Die Chroniken der Stadt Eger*, Prag : Verein für Geschichte der Deutschen in Böhmen, 1884. Erschienen als 3. Band in der Reihe "Deutsche Chroniken aus Böhmen" / hrsg. von L. Schlesinger. - Prag : Verein für Geschichte der Deutschen in Böhmen.

chebským starostou Dr. Gschierem, aby převzal vedení Městského archivu. Významně se podílel na uspořádání Městského archivu. Roztřídil fond úředních knih, akt a listin, které byly v Chebu vydány či napsány do roku 1800 a vytvořil jejich rejstřík. Mimo to se zabýval také publicistickou prací a vydal několik historických knih. Mezi jeho nejznámější díla lze zařadit *Das Achtbuch des Egerer Schöffengerichts aus der Zeit von 1310 bis 1390*⁵, *Das Achtbuch II des Egerer Schöffengerichts, v. J. 1391 bis 1668*⁶, *Die Kataloge des Egerer Stadtarchivs*⁷. Roku 1934 definitivně odešel do důchodu. K 90. narozeninám mu byla propůjčena Geothova medaile za umění a vědy.⁸ Zemřel ve věku 92 let a to 18. 3. 1943. Ve funkci jej následoval Heribert Sturm.

Heribert Sturm se narodil 22. 7. 1904 v Chodově u Karlových Varů. Po absolvování reálného gymnázia v Kadani studoval na Karlově Univerzitě v Praze dějiny, germanistiku a dějiny umění. Promoval v roce 1927 jako doktor filozofie. V letech 1928 – 1934 byl městským archivářem v Jáchymově. V roce 1934, po odchodu Dr. Karla Siegla, se stal jeho následníkem ve funkci chebského archiváře. V letech 1938 – 1945 byl členem Akademie věd v Praze. V roce 1945 předal chebské muzeum novému českému správci Janu Kubínovi a rok poté byl v rámci Benešových dekretů vysídlen. Od roku 1947 byl radou státního archivu v Neuburgu an der Donau. V letech 1953 – 1973 se stal ředitelem a předsedou státního archivu v Ambergu. Byl také zakládajícím členem a členem představenstva *Colegia Carolina e.V.* v Mnichově. Dr. Heribert Sturm zemřel 28. 10. 1981 v Ambergu.

V dnešní době se historii Chebska věnuje JUDr. Vilém Knoll, Ph.D., který je odborným asistentem na právnické fakultě Západočeské univerzity v Plzni. Zabývá se hlavně vývojem správy, právním okruhem, vývojem soudních orgánů a to hlavně ve středověku. Vydal mnoho publikací ohledně Chebska například: *O smolných knihách chebských*⁹, *Vývoj chebské zemské a městské správy do počátku 15. století*¹⁰, *Vývoj postavení zemského soudce a zemského soudu*¹¹,

⁵ *Das Achtbuch des Egerer Schöffengerichts aus der Zeit von 1310 bis 1390*. Ed. K. Siegl, In: *Mitteilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen* 39, Prag, 1901.

⁶ *Das Achtbuch II des Egerer Schöffengerichts, v. J. 1391 bis 1668*. Ed. K. Siegl, In: *Mitteilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen* 41, Prag, 1903.

⁷ *Die Kataloge des Egerer Stadtarchivs*, Eger 1900.

⁸ Siegl, K.: *Seznam majitelů měšťanských domů v Chebu*, str. 136.

⁹ Knoll, V.: *O smolných knihách chebských*. Právněhistorické studie, Univerzita Karlovy v Praze, 2009, roč. 40, č.; s. 393-409.

¹⁰ Knoll, V.: *Vývoj chebské zemské a městské správy do počátku 15. století*, *Právník, Teoretický časopis pro otázky státu a práva*, ročník 141, č. 2, Ústav státu a práva AV ČR, FPR ZČU v Plzni, Praha 2002, s. 207-246.

Postavení chebského soudu a chebský právní okruh¹² a mnoho dalších.
V současné době připravuje monografii.

¹¹ Knoll, V.: Vývoj, postavení zemského soudce a zemského soudu. Střípky z dějin chebské správy do počátku 16. století, K 75. narozeninám profesora Hubenáka. Zborník z medzinárodnej právno-historickej konferencie konanej pri tejto príležitosti, Univerzita Mateje Bela v Banskej Bystrici, Právnická fakulta, Banská Bystrica, 2004, s. 142-148.

¹² Knoll, V.: Postavení chebského soudu a chebský právní okruh, Právní a ekonomické problémy současnosti I. Sborník prací Brno International Business School, KEY Publishing s.r.o. a B.I.B.S., a.s., Ostrava 2007, s. 187-194.

2. Soudnictví ve středověku

2.1 Dějiny Chebu

Za největšího historického územního rozsahu se Chebsko rozkládalo na území dnešního Německa a České Republiky.

Původně bylo Chebsko slovanské. Slované přišli v 6. – 7. století. Zhruba v 11. století začali Chebsko kolonizovat Němci a v polovině 12. století bylo za vlády Šlaufů přiřazeno k Říši.

První zmínka o Chebu se objevila v roce 1061, v kontextu se záborem jižního Chebska říšskou ministeriálovou. Chebsko v té době náleželo k Severní Marce. Prvními byli markraběcí ministeriálové Severní Marky, kteří přišli na Chebsko z okolí Chamu a Nabburgu v dnešní Horní Falci. Významným markrabím Severní Marky byl Děpold II. z Vohburku, který na místě starého slovanského hradiště vystavěl Chebský hrad, ze kterého se od r. 1135 spravovalo okolní území. Vohburkové byli prvními kolonizátory Chebska. Děpold II., v té době uznávaný říšský hodnostář, založil klášter Waldsassen, aby urychlil kolonizaci. Tomu využíval ministeriály, proto také vznikly na Chebsku první hrady, jako byl hrad Liebenstein u Tirschenreutu a hrad v Chebu, který byl centrem ministeriálů. Hlavním úkolem ministeriálů v této oblasti byla správa, kolonizace a obrana oblasti. Do tohoto období patří i germanizace samotného Chebu.¹³

Po smrti Děpolda II. v roce 1146 se markrabím Severní Marky stal hrabě ze Sulzbachu, ale Chebska se ujal římský císař Konrád III. a Chebsko se tak stalo samostatným říšským územím. Početně slabá Vohburská ministeriálová nestačila pro realizaci Konrádových záměrů, a tak byli do oblasti povoláni další ministeriálové. Přišli opět z jihu, hlavně ze Severní Marky. Dostávali lénem půdu, na které si někteří budovali vlastní sídla. Kolonizace Chebska ministeriály, proběhla ve třech vlnách. První vlna z poloviny 12. století vytvořila řídkou sítí opevněných sídel, vymezující budoucí hranice Chebska. Poddanskou základnu jim dala postupně sílící německá kolonizace. Tito ministeriálové pocházeli ze Severní Marky a byli navzájem spřízněni. Na přelomu 12. a 13. století proběhla druhá vlna kolonizace. Skládala se především z méně významných ministeriálních

¹³ Kubů, F.: Štaufská ministeriálová na Chebsku, Cheb, 1994, str. 21 a Knoll, V.: 2002, op. cit., str. 208.

rodů, budující menší opevněná sídla v okolí Chebu. Byla tím urychlena německá kolonizace a posíleno zázemí falce. Na sklonku štaufské vlády, přibližně v polovině 13. století, proběhla třetí vlna kolonizace. Před dovršením stála německá kolonizace a Chebsko se stalo významnou součástí říše. Silná Chebská ministerialita, v té době již mocná, významná a doplněná novými rody, zachovala štaufům věrnost až do konce jejich vládního období.¹⁴ Po smrti Friedricha z Rothenburku v roce 1167, který dostal Chebsko od svého otce Konráda III., se ujal Chebska Friedrich Barbarossa, za jehož vlády Chebská ministerialita pronikla až do dnešního Loketska a v letech 1183 – 1193 jej přechodně získala pro štaufské panovníky. V roce 1179 se konal v Chebu první říšský sněm, který svolal Friedrich Barbarossa, protože si uvědomoval strategický význam Chebska. V roce 1189 rozdělil Friedrich Barbarossa své državy svým synům. Chebsko dostal Konrád, třetí syn Friedricha Barbarossy. „*Ten však po smrti svého otce a svého bratra Friedricha v roce 1191 dostal vévodství švábské a Chebsko připadlo hlavě rodu, císaři Jindřichu VI.*“¹⁵

V roce 1212 se stal pánem Chebska král Friedrich II., který uspořádal v letech 1213 – 1214 významné politické sněmy. V roce 1215 se v Chebu konal říšský sněm. V roce 1250 se ujal vlády německý král Konrád IV., který zemřel v roce 1254 a Chebsko získal německý král Vilém Holandský. Fakticky kdo držel Chebsko, byl Konradin, Konráda IV. syn. Poručníkem Konradina byl Ludvík Bavorský. Ten zapojil do správy Chebska fojty z Weidy, Plavna, a Gery tím, že jim zastavil hrady Wogau (Vokov), Kiensberg (Starý Hroznotov) a do funkce zemského soudce dosadil Jindřicha staršího z Weidy. V roce 1257 byl zvolen německým králem Richard Cornwallský, který slíbil Ludvíku Bavorskému, že pokud ho zvolí králem, tak Konradin dostane Chebsko do své faktické državy. Richard Cornwallský svůj slib nesplnil, ale Ludvík Bavorský spravoval Chebsko bez ohledu na krále. V roce 1264 se Ludvík Bavorský ujal vlády v Říši, protože v Anglii byl zajat Richard Cornwallský. Po osvobození předal v roce 1265 správu říšských statků, které ležely na pravém břehu Rýna, českému králi Přemyslu Otakarovi II. V roce 1265 začala válka s vévodou Jindřichem Bavorským a Přemysl Otakar II. vpadl do Bavor. Richard Cornwallský dal pověření Přemyslu Otakarovi II., aby si Chebsko ponechal. Přemysl Otakar II. potvrdil Chebu privilegia listinou ze 4. 5. 1266, ve které se zavázal, že bude uznávat všechny

¹⁴ Knoll, V.: 2002, op. cit., str. 208.

¹⁵ Kubů, F.: 1994, op. cit., str. 21.

svobody a práva, které Chebským udělily králové a císařové římsí, a ponechal jim udělená léna. Zároveň jim udělil privilegium svobodného pohybu se zbožím, kupectví bez cla a daní v celém Království českém a všech zemích králi poddaných. Tím se snažil získat Cheb pro své zájmy.¹⁶

V této době město Cheb představovalo velmi silnou hospodářskou a politickou jednotku. Tuto jednotku ovládal patriciát, který pocházel z ministeriálních rodů. Nejvýznamnější ministeriální rody do této doby byly: rod Heckel, Huler, Angel nebo Höfer. Přemysl Otakar II. nahradil ministeriály vlastními lidmi a do jejich čela dosadil purkrabího. Purkrabí, ale vlastně plnil funkci zemského soudce, který byl v čele za ministeriální správy. První purkrabí byl Jaroš z Fuchsberka (1267 – 1269) a po něm nastoupil Jarek z Waldenberka (1272 – 1275).¹⁷

V roce 1274 byl zvolen říšským králem Rudolf Habsburský, který odňal Přemyslovi Otakarovi II. právo na Cheb a vznikl mezi nimi konflikt o toto území. Spor se vyřešil smrtí Přemysla Otakara II., který padl v bitvě na Moravském poli v roce 1278. Již v roce 1277 Rudolf Habsburský připojil Chebsko k říši. Do správy dosadil opět ministeriály a v čele stál zemský soudce, ale podřídil je norimberskému purkrabímu. V roce 1279 římský císař Rudolf I. Habsburský potvrdil Chebu všechna práva a výsady, které jim byli uděleny císaři, králi, vévody či jinými říšskými knížaty. Tato práva byla doplněna dalšími, novými privilegii, kterých bylo celkem 28. Nejdůležitější, ale bylo že městský rychtář soudil všechny případy, jež se stanou v Chebském okrsku, za pomoci předních měšťanů. Z jeho pravomoci byli ovšem vyňati šlechticové, cizinci a ministeriálové. Statky, které obyvatelům města udělily panovníci v léno, se jím potvrzují s tím, že je mohly dědit ženské potomstvo a příbuzní. Poddaní lidé, kteří strávili rok ve městě se stali svobodnými. Měšťané se osvobodili od cel v celé Svaté říši římské. Udělilo se jim právo vozit dříví z královských lesů na stavbu domů. Cizí kupci mohli ve městě své živnosti provozovat pouze tak, aby to nebylo na újmu živnostem měšťanů atd.¹⁸ V letech 1285 – 1289 se v Chebu konaly říšské sněmy. Účastníci byli Rudolf Habsburský a český král Václav II. Po Rudolfově smrti v roce 1291 vyvstal mezi českým králem Václavem II. a

¹⁶ Kubů, F.: 1994, op. cit., str. 22, Kuča, K.: Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. II. díl, Praha 1997, str. 373 a Čelakovský, J. ed., Sbírka pramenů práva městského Království českého. Díl II. Privilegia královských měst venkovských v království českém z let 1225 – 1419. Praha, 1895, str. 93 - 97.

¹⁷ Kubů, F.: 1994, op. cit., str. 51.

¹⁸ Čelakovský, J.: 1895, op.cit., str. 93 – 97, Kuča, K.: 1997, op.cit., str. 373.

rýnským falckrabím Ludvíkem II. spor o Chebsko. Dohodu přinesl norimberský purkrabí, který navedl, aby se rozhodli sami chebští měšťané, kdo bude jejich pánem. Chebští měšťané si vybrali českého krále Václava II. do té doby, než bude zvolen nový říšský král. 1291 Václav II. potvrdil Chebu všechna privilegia udělená předešlými panovníky, a za roční plat 100 hřiven haléřů jej osvobodil od placení cel ve všech svých zemích.¹⁹

V roce 1298 byl zvolen říšským králem Albrecht Habsburský a potvrdil Václavovi II. državu Chebska. V roce 1304, ale mezi nimi vypukl o Chebsko spor, následně Albrecht Habsburský vtrhl do Chebska a ovládl Chebsko. Albrecht potvrdil Chebu privilegia a přidal nová. Chebští měšťané nemuseli být předvoláni před žádný cizí soud a se říšským městem Norimberk byl bezcelní obchodní styk.²⁰ Václav II. se v roce 1305 vzdal nároku na Chebsko.

Další významné říšské sněmy se konaly v letech 1310 a 1311. Po smrti císaře Jindřicha VII. V roce 1313 se o říšský trůn ucházeli Ludvík Bavor a Friedrich Habsburský. Ludvík Bavor za podporu zastavil Chebsko v roce 1314 českému králi Janu Lucemburskému. V roce 1322 boj o říšskou korunu vyhrál Ludvík Bavor a od té doby se Chebsko stalo zástavou a součástí Českého království. Jan Lucemburský potvrdil Chebsku všechna privilegia a přidal nová např. osvobození od daní a cel ve všech zemích českých a obyvatelé zemí českých nemuseli platit daně a cla, vyňal Chebsko z pravomoci českého podkomořího, židé mají trpět s městem, město nesmělo být zastavováno.²¹ Chebsko se stalo samosprávným územím, které mělo vlastního hejtmana. Jan Lucemburský chtěl obnovit Chebsko v plném rozsahu, proto přijal klášter Waldsassen pod svou ochranu. Dále získal Brambach, Aš a Selb. V roce 1330 římský král Ludvík povolil purkmistru, konšelům a měšťanům města Chebu dovoz a prodej svého zboží ve všech městech Svaté říše římské bez jakýkoliv cel a poplatků.²² V letech 1335 – 1341 vypuknul spor o Chebsko mezi Janem Lucemburským a Ludvíkem Bavorem. 1340 Jan Lucemburský dal měšťanům dědičně lesmistrovský úřad.²³ V roce 1341 opět Jan Lucemburský potvrdil městu všechna privilegia a ještě chebským udělil práva obyvatel Českého království a zároveň českým

¹⁹ Kuča, K.: Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezku. II. díl, Praha 1997, str. 373, Čelakovský, J.:1895, op.cit., str. 122 - 123 .

²⁰ Kubů, F.: 1994, op. cit., str. 53, Kuča, K.: 1997, op.cit., str. 373, Čelakovský, J.:1895, op.cit., str 144 – 145.

²¹ Čelakovský, J.:1895, op.cit., str. 200 – 202, Kuča, K.: 1997, op.cit., str. 373 – 374.

²² Kuča, K.: 1997, op.cit., str. 374, Čelakovský, J.:1895, op.cit., str. 266 - 268.

²³ Kuča, K.: 1997, op.cit., str. 374, Čelakovský, J.:1895, op.cit., str. 343.

obyvatelům Chebska udělil stejná práva jako měli měšťané.²⁴ V roce 1346 Jan Lucemburský zemřel a římským císařem a českým králem se stal jeho syn Karel. Opět, ale nastal boj o Chebsko mezi Ludvíkem Bávorem a Karlem. Ten se záhy vyřešil, když v roce 1347 Ludvík Bavor zemřel a Karel se stal jediným římským panovníkem. Město Cheb mu bylo věrné, a proto mu udělil řadu nových privilegií a nechal do Chebu přeložit mincovnu z Norimberku. V letech 1349 – 1350 navštívil Karel město Cheb. „*Město vydalo holdovací listiny jemu a jeho synu Václavovi a Karel mu 18. 5. udělil měšťanská práva všech českých měst.*“²⁵ V roce 1353 se konal sněm ve Špýru, kde Karel získal písemné souhlasy se zástavou některých kurfiřtů a v roce 1355 získal poslední souhlas od Ludvíka Braniborského. Dne 20. 4. 1354 Karel udělil městu Cheb novou holdovací a zástavní listinu. Od roku 1358 Chebsko tedy patřilo k českému království, ale zachovalo si velkou míru autonomie a formální příslušnosti k Říši.

Chebsko se stalo unikátním útvarem v českých zemích a velice se podobal městským státům, které byly v Itálii a Německu. „*Cheb toto postavení získal vojenskými, ekonomickými i politickými prostředky v předchozím zápase s ministeriálitou a z ní vzešlou šlechtou.*“²⁶ Cheb získal několik desítek opevněných sídel. Tyto sídla získal koupí (např. Dolnice), dobytím (např. Kynžvart) nebo také jinými způsoby (např. Ostroh, Libá, Cetnov).

V 80. letech 14. století ve Svaté říši římské probíhala válka mezi městskými svazy a říšskou šlechtou. Tato válka se nevyhnula ani Chebu, ale ten, na rozdíl od městských svazů tuto válku vyhrál a udržel si svoje postavení. „*Koncem dubna roku 1389 se v Chebu sešel říšský sněm, který soupeření měst a knížat v Říši ukončil.*“²⁷

Do 15. století si „chebský městský stát“²⁸ vytvořil plnou fungující strukturu vlády, justice, výkonný úřednický aparát a také vlastní hospodářský život, který plně rozvíjel zahraniční obchod. Faktický chod tohoto „městského státu“ zajišťovaly nejmocnější patricijské rody a pravomoc panovníka byla, tak pouze formální. V roce 1400 Václav IV. ztratil římskou korunu a v jeho zemích se začaly objevovat vnitřní problémy. Chebsko začalo hledat oporu v Říši a proto se v roce 1417 vydali s listinou za římským králem Zikmundem, který byl jmenován

²⁴ Kuča, K.: 1997, op.cit., Čelakovský, J.:1895, op.cit., str., 352 - 353

²⁵ Kubů, F.: 1994, op. cit., str. 55.

²⁶ Kubů, F.: Chebský městský stát. Počátky a vrcholné období do počátku 16. století, České Budějovice, 2006, str. 53.

²⁷ Kubů, F.: 2006, op. cit., str. 54.

²⁸ Kubů, F.: 2006, op. cit., str. 54.

v roce 1410, a ten je vzal pod svou říšskou ochranu a potvrdil jim všechna městská privilegia.

„Na prahu husitského období byl Cheb vyspělým a kvetoucím středověkým městem a jím ovládaný městský stát neznal do té míry vyostřené sociální protiklady a vnitřní rozpory, které v sousedních Čechách vedly k výbuchu bouří. Majetek církve tu byl slušný, ale ne křiklavě veliký, rozpor mezi šlechtou a městem byl vyřešen ve prospěch městského centra a skladba obyvatelstva vylučovala i národnostní antagonismus.“²⁹ Mezi roky 1420 až 1434 se celkový obraz Chebu moc nezměnil a Chebští stále obchodovali se zahraničím. Cheb se stal opěrným bodem protihusitského tábora všech vojsk, které postupovali ze západu proti husitům. Dále byl informačním místem, kde se scházely informace ze všech významných míst ve střední Evropě a dále se tyto informace šířily dál po Evropě. Na počátku roku 1430 se prohnala městem spanilá jízda husitů, ale město naštěstí zůstalo ušetřeno, když se chebští vykoupili. Pro svou polohu a náklonnost k uzavření míru se chebští rozhodli nabídnout své město k mírovým jednáním a první pokus se uskutečnil v roce 1430. Další významná mírová jednání probíhala v roce 1431, kde se v Chebu potkala delegace Zikmunda a Viléma Kostky z Postupic a poté 8.-18. 5. 1432 se dospělo k dohodě, která se nazývala „Soudec chebský“. Dohoda se skládala z 11 článků a hlavními body bylo přijetí Písma, stanovení podmínek jednání a zaručení bezpečnosti husitů na Basilejském koncilu. Císař Zikmund a kardinál Julian Cesarini odměnili Cheb řadou nových privilegií. Nejvýznamnějším z nich byly, že obyvatelé Chebska nesměli být povoláni před soud za hranice, ani k zemskému a říšskému dvorskému soudu a mohli být souzeni pouze před soudem vrchnosti nebo chebského pfelegera a dalším privilegiem bylo, že kdo se chtěl odstěhovat z Chebu a Chebska mohl, tak svobodně učinit.³⁰ Po skončení husitských válek se stala zahraniční situace nejasnou. „V Čechách zuřil boj mezi jednotlivými mocenskými uskupeními, centrální říšská moc prakticky neexistovala a kolem západního pomezí Chebska se stále více konsolidovaly teritoriální státy franských Hohenzollernů, bavorských Wittelsbachů a saských Wettinů, které především územně Chebsko ohrožovaly (zvláště Hohenzollernové).“³¹ Po nástupu Jiřího z Poděbrad na trůn, se postupně České království stalo mocným hráčem ve střední Evropě. Chebští v něm viděli

²⁹ Kubů, F.: 2006, op. cit., str. 57.

³⁰ Kuča, K.: 1997, op.cit., str. 376, Čelakovský, J. ed., Sbírká pramenů práva městského Království českého. Díl III. Privilegia královských měst venkovských v království českém z let 1420 – 1526. Praha, 1895, str. 109 – 110.

³¹ Kubů, F.: 2006, op. cit., str. 62.

mocného panovníka, který by je dokázal ochránit, a proto v roce 1452 s ním navázali diplomatická jednání. V roce 1458 Chebsko vzdalo Jiřímu z Poděbrad hold a ten jim potvrdil všechna dosud obdržaná privilegia. Po vnitřním boji v zemi Koruny české, kdy Jiří z Poděbrad bojoval o svoji existenci, mu v roce 1470 vypovědělo město Cheb poslušnost. V dalším období se ráz městského státu nezastavil a město dovršilo svoji dominaci nad svým územím a dále se zdokonalovalo jeho fungování, ekonomická stabilita i obchodní a hospodářské styky se zahraničím. Toto pokračovalo i za Jagellonců. V roce 1477 Cheb holdoval panovníkovi Vladislavu Jagellonskému a ten mu potvrdil všechna privilegia. Za vlády Vladislava Jagellonského došlo k pokusu narušit autonomii Chebska a to tím, že byla snaha si vynutit účast Chebských na zemském sněmu. Do konce vlády Jagellonců se Chebsku podařilo udržet svoji autonomii. Chebsko se snažilo vymanit z vlivu České koruny a udržovalo si přímé styky s Říší a nechalo si potvrzovat privilegia římskými panovníky. V roce 1522 se objevila poslední snaha vymanit Chebsko z Koruny České a usiloval o to markrabě Braniborský, který chtěl vykoupit Chebsko z české zástavy a připojit ke svému státu, ale to se mu nezdařilo.

Chebsko se nadále úporně bránilo všem snahám českých stavů o začlenění do českých zemí. Manifestovalo se to i v nejmenších maličkostech. Například 2.3.1571 si vymohli Chebští císařský reskript na adresu nejvyššího zemského úřadu v Čechách, že se korespondence s městem Cheb, dle předešlých zvyklostí má vést v jazyce německém“. Na jaře 1571, aby mohlo město Cheb lépe čelit snahám začlenit jej pod správu českých zemí, pověřilo svého syndikuse Dr. Knella vypracováním znaleckého posudku, ve kterém nechal právnické fakulty v Lipsku a Wittenbergu přezkoumat svůj státoprávní vztah vůči českým zemím. Výsledek zkoumání byl zveřejněn v červnu 1571, byl u obou fakult shodný a potvrzoval výsadní postavení Chebska v nezávislosti vůči českým zemím. Jednou z dalších snah o prokázání nezávislosti bylo nezavedení gregoriánského kalendáře v roce 1582 a město Cheb jej nakonec zavedlo až o dvacet let později a to 9.8. 1604. Cheb se tedy nadále ubránil všem snahám podřít jeho samostatnost a jeho privilegia mu byla potvrzena jak Maximiliánem II., Rudolfem II., tak i králem Matyášem v roce 1615. Chebským se pokaždé podařilo obratnými diplomatickými jednáními, či chytrým použitím finančních prostředků, si zajistit potvrzení svých privilegií u všech dalších habsburských panovníků. Naposledy tak učinil Karel VI. v roce 1712. Vydáním pragmatické sankce z roku 1713 se

ustanovila nedělitelnost habsburských držav a nástupnictví linie ženské, pokud vymřela mužská linie. Chebsko přijalo pragmatickou sankci v roce 1721. A tím byla ukončena hegemonie města Chebu.

Od nástupu Habsburků na český trůn se snažili centralizovat celou Korunu českou a Chebsko se mělo stát jeho řadovou součástí. Městský stát těmto snahám podlehl v 17. století a na začátku 18. století již svoji autonomii ztratil.

2.2 Svatá říše římská

2.2.1 Svatá říše římská

Svatá říše římská vznikla v roce 962 a Ota I. byl korunován papežem na císaře, z důvodu, že dobyl Itálii a slíbil papeži ochranu. Od 15. století se začal používat oficiální název „Svatá říše římská národa německého“. Říše zanikla v roce 1806. Významným znakem státního zřízení a práva byla středověká rozdrobenost. Před založením říše, tu byl vliv kmenových vévodů, kteří si ale uvědomovali sounáležitost a volili si ze svého středu krále. Původní záměr říše byl spojit všechny křesťanské panovníky a vytvořit univerzální nadstátní křesťanský útvar. V čele měli stát papež a císař. Císař měl s pomocí světské moci prosazovat, chránit a šířit křesťanství. Říše této univerzálnosti nikdy nedosáhla. Byla rozdělena na několik teritorií a k tomu jí pomáhal lenní systém, který byl v tomto významným faktorem. V čele těchto teritorií byla říšská knížata, která disponovala různými privilegii a imunitami a také plnou soudní jurisdikcí. Úřednická léna byla dědičná a lenní řád zaručoval šlechtě nárok na uvolněná léna. Císař takto uvolněné léno musel do roka, šesti týdnů a tří dnů poskytnout jinému vazalovi. Toto mělo probíhat i na nižších úrovních, ale knížata tuto povinnost nerespektovala a budovala si vlastní úřednický aparát.

Státněprávní vývoj

Říše a panovník

V čele byl panovník, označován jako král poté jako císař. Císař byl vždy volen. Za Oty I. se vyvinul obyčej, že panovník si za života zvolil svého nástupce. Na konci 12. století volilo panovníka šest říšských knížat neboli kurfiřtů. V roce 1289 byl volební hlas přiznán i českému králi a počet se ustálil na sedmi. Byli to

král český, vévoda saský, falckrabě rýnský, markrabě braniborský a arcibiskupové trevírský, mohučský a kolínský. Tito kurfiřtové tvořili v říšském sněmu samostatnou kurii a disponovali rozsáhlými imunitami a výsadami. Korunovace nového panovníka se konala v Cáchách (Aachen) nad hrobem Karla Velikého a od 16. století ve Frankfurtu na Mohanem, kde probíhala i volba. Korunovaci prováděl papež v Římě. Posledním korunovaným císařem byl Karel V. Později už korunovace neprobíhaly, protože císaři nemohli převzít závazek ochrany katolického náboženství, z důvodu rozvíjejícího se protestantství v Německu.

Říšský sněm (Reichstag)

Říšský sněm bylo říšské stavovské shromáždění. Ve sněmu zasedala říšská šlechta, duchovní šlechta a od 15. století říšská města. Od 15. století se říšský sněm dělil na tři kolegia – kolegium kurfiřtů, kolegium říšských knížat a kolegium říšských měst. V čele kolegia kurfiřtů stál mohučský arcibiskup. V kolegiu říšských knížat zasedali preláti, knížata, hrabata a svobodní pánové. Toto kolegium bylo ještě členěno na tři kurie a každá z nich měla jeden hlas. V kolegiu říšských měst mělo každé město jeden hlas. Říšský sněm rozhodoval v daňových záležitostech, ve vojenských záležitostech, posuzoval zemské knihy, jednal o říšských zákonech a řešil různé právní záležitosti. K platnosti usnesení bylo potřeba souhlasu všech kolegií.³²

Zlatá bula Karla IV.

Byla schválena roku 1356 v Norimberku. Jednalo se o první ucelený základní říšský zákon, který upravoval organizaci říše. Velmi významně upravoval volbu císaře. Kurfiřtům přiznal důležité regály, např. právo razit mince, vybírat cla a také posílil jejich autonomii v oblasti soudnictví.

Země

Zeměpán (Landsherr, dominus terrae) stál v čele jednotlivé země. Jeho hlavním úkolem bylo dbát o zachování míru. Nejdůležitější rozhodnutí v zemi, ale musel zeměpán učinit se souhlasem zemských stavů (Landstände). Zemské stavy se členily na světskou a duchovní šlechtu a někde i svobodná města.

³² Vojáček, L., Schelle, K., a kolektiv: Právní dějiny 2, státy západní Evropy a USA, Brno, MU v Brně, Nakladatelství Doplněk, 1. vydání, 1999, str. 61.

Hlavním úkolem místní správy bylo vybírání příslušných příjmů a dohled na dodržování zeměpanských práv. Místní správu musela vykonávat osoba v rytířském stavu.

Dohled nad úředníky měla na starosti zemská kancelář v čele s pronotářem. Poradním orgánem byla „dvorská rada“ (hofrat).

Města

„Za města v pravém slova smyslu se považovaly hradbami obehnané osady, které získaly tržní právo a disponovaly vlastním soudnictvím a samosprávou a jejichž obyvatelstvo tvořilo samostatně organizovanou obec.“³³

Města se dělila na města říšská, svobodná (biskupská) a knížecí (zemská).

Říšská města podléhala císaři. Postupem času se vymanila z vlivu císaře a přešla na ně řada práv, jako bylo vlastní soudnictví, vlastní vojsko, ražení mincí. Města skládala přísahu věrnosti císaři a odváděla mu dávky nebo mu také na požádání poskytla vojsko. Ve 14. století se říšská města začala účastnit říšských sněmů a od konce 15. století vytvořila na říšském sněmu kolegium, kde měla pouze poradní hlas.

Svobodná města se vyvinula z biskupských měst. Měla svoji vlastní správu, soudnictví a některá práva jako říšská města, přičemž neodváděla dávky a nestavěla své vojsko.

Knížecí města podléhala jednotlivým zeměpánům.³⁴ Města se účastnila zemských stavů. Měla i svoji samosprávu, městskou radu, která řídila město.

Venkovské úřady a vznik vrstvy říšských knížat

Území říše se dělilo na jednotky, které se nazývaly hrabství, ta se dále dělila na soudní okresy (setniny, centy). V čele hrabství stál hrabě. Hrabata podléhala vévodům, kteří stáli v čele kmenových vévodství. Vévodové měli velký vliv, a proto se panovník snažil tento vliv omezit pomocí falckrabat, kteří měli za úkol chránit královské zájmy a starali se o korunní statky i o královské soudnictví. V pohraničí měl na starosti několik hrabství markrabí. Od 12. století se o rozsáhlejší území staral lantkrabě. Hrabskou jurisdikci vykonávali říšští fojtové, kteří se také starali o korunní statky.

³³ Vojáček, L., Schelle, K., a kolektiv: 1999, op. cit., str. 59.

³⁴ Vojáček, L., Schelle, K., a kolektiv: 1999, op. cit., str. 59.

Ve 12. a 13. století se z těchto úřadů vyvinul stav říšských knížat, kteří postupem času získávali větší pravomoci a nezávislost na královské moci a tak vznikla územní (zemská) výsost a stali se z nich vlastně zeměpáni. Královská moc byla omezena na tolik, že císařové ovládali pouze vlastní teritoria a říšská města. „Rozšířená práva říšských stavů později zakotvily šířeji koncipované akty Zlatá bula Karla IV. z roku 1356 a soubor tzv. Maxmiliánových reforem z konce 15. století.“³⁵

2.2.2. Prameny práva

Základem říšského práva byly germánské právní obyčeje a prameny z francké doby.³⁶ Samostatné právní předpisy římské říše se začaly objevovat kolem 12. století. Ve většině případů se jednalo o říšské zemské míry, různá privilegia nebo konkordáty. Například to byl Wormský konkordát z roku 1122, Zlatá bula Karla IV. nebo různé hrdelní řády jako byl Constitutio criminalis Carolina neboli Hrdelní soudní řád Karla V. z roku 1532, který pro příklad jako důkazní prostředek upravoval torturu. Zhruba od 11. století se formovalo zemské právo (Landrecht) a z něho se vyčlenilo městské právo. Prameny zemského práva byly právní knihy (Rechtsbücher). Mezi nejvýznamnější právní knihy této doby patřily Saské a Švábské zrcadlo. Jednalo se o soukromé sepsání práva, hlavně obyčejového zemského a městského práva. Tyto knihy neměly oficiální charakter, ale získaly si velkou autoritu a v praxi se s nimi zacházelo jako s prameny práva.

Saské zrcadlo (Sachsenspiegel)

Saské zrcadlo bylo sepsáno někdy kolem roku 1220. Napsal ho Eike von Repkow. Saské zrcadlo upravovalo především zemské a lenní právo. Tato kniha velice ovlivnila i vývoj práva po další století a také se rozšířila nejen na území dnešního Německa, ale byla používána i na území dnešního Polska a Ukrajiny. Kniha byla napsána latinsky a později byla přeložena do němčiny.

Švábské zrcadlo (Schwabenspiegel)

Toto dílo bylo napsáno někdy kolem roku 1275 a jeho původní název byl „Císařská kniha zemského a lenního práva“. Pravděpodobným autorem byl

³⁵ Vojáček, L., Schelle, K., a kolektiv: 1999, op. cit., str. 57.

³⁶ Vojáček, L., Schelle, K., a kolektiv: 1999, op. cit., str. 63.

anonymní františkánský mnich z Augsburgu.³⁷ Švábské zrcadlo taktéž upravovalo zemské a lenní právo. Jeho autor čerpal nejen ze Saského zrcadla, ale také z kanonického práva, římského práva, bavorského práva a práva franckého.³⁸

Městské právo

Městské právo se vyčlenilo ze zemského práva. Základním pramenem byly zakládací listiny, ve kterých se městům udělovala různá práva a přenášela je na městské orgány. Čím více práv města dostávala, tím více se vytvářela jejich autonomie a města si vytvářela vlastní právní systém. Proto dalším důležitým pramenem městského práva byly městské knihy, ve kterých bylo zachyceno například vnitřní uspořádání a organizace města a privilegia. Dalším pramenem byly „knihy rozsudků šéfů“, které obsahovaly rozsudky městské rady nebo městského soudu. Dále to byly veřejné knihy, do kterých se zapisovaly smlouvy, dispozice s nemovitostmi atd. Vedle veřejných knih se ve městech vedly také správní městské knihy. V těchto knihách byly obsaženy různé detaily správního života, například různé zprávy o financích či evidence městských úředníků či členů rady.³⁹ „Právo dříve založených měst bylo často udělováno dalším nově založeným městům, takže se hovoří o rodinách městského práva (mateřská a dceřiná města) – z nich vyniká zejména lübecká, magdeburgská, norimberská a freiburgská. Tato skutečnost uvedla v městské soudnictví do praxe obyčej, že soudy mateřských měst jsou městy dceřinými často žádány o poskytnutí právního poučení, což se dělo ve formě výroků nebo dobrozdání „šéfů“.“⁴⁰

Soudnictví

Ze začátku měl panovník tzv. právo evokace, to znamenalo, že si panovník mohl vtahovat k sobě jakoukoliv spornou záležitost a rozhodnout o tom. Panovník předsedal dvorskému soudu (Hofgericht). Od roku 1235 na dvorském soudu působil i dvorský soudce (Hofrichter). Přisedící byli většinou šlechtici, ale také tam zasedali odborní právníci. Z důvodu zvětšování vlivu územní výsosti se také zvětšoval vliv soudnictví na zeměpanské úrovni a to se dělo ve 13. století.

³⁷ Vojáček, L., Schelle, K., a kolektiv: 1999, op. cit., str. 66 a Kolektiv autorů Právnické fakulty UK, Dějiny evropského a kontinentálního práva, Praha, 2. doplněné vydání, Linde Praha, a.s., 2004, str. 380.

³⁸ Vojáček, L., Schelle, K., a kolektiv: 1999, op. cit., str. 66 a Kolektiv autorů Právnické fakulty UK, op. cit., 2004, str. 380.

³⁹ Vojáček, L., Schelle, K., a kolektiv: 1999, op. cit., str. 66.

⁴⁰ Kolektiv autorů Právnické fakulty UK, 2004, op. cit., str. 380.

Postupně se vyvinul komorní soud (Kammergericht), který obsazovali především královští radové. Roku 1451 tento soud nahradil dvorský soud, ale i tento soud postupně zanikl a jeho pravomoci přebrala královská rada (Hofrat). „*Jako součást tzv. Maxmiliánových reforem vzniká konečně i „říšský komorní soud“ (Reichskammergericht), který započíná svou činnost roku 1495 ve Frankfurtu nad Mohanem a jehož 16 přísedících je jmenováno panovníkem na základě stavovských návrhů.*“⁴¹ Mezi jeho pravomoci patřilo stíhání pro porušení zemského míru a byl nejvyšší instancí v civilních záležitostech.

Na počátku 15. století se rozvinulo soudnictví na zemské úrovni a vznikaly dvorské soudy zeměpánů, ale již od 13. století se rozeznávala nižší a vyšší soustava soudů. Nižší soustavu tvořily soudy, jejichž kompetence byla určena věcně i stavovsky. Vedle nich existovaly i jiné soudy např. selský soud nebo lenní soud. Vyšší soustavu tvořily zemské soudy (Landgerichte).

Ve městech vznikaly městské soudy. V čele soudu stál nejprve rychtář, který byl zástupce pána města tzv. „městští šéfové“, kteří byli přísedícími.

Ve 13. století došlo k oddělení civilních a trestních věcí.

Akuzační řízení (civilní)

Řízení se zahajovalo na návrh žalobce – zásada obžalovací. Soud se skládal ze soudce a přísedících. Soudce řídil jednání a přísedící buď rozsudek potvrdili nebo odmítli. Řízení bylo velice formální, a jako u našeho procesu, nedodržení formy mohlo mít za následek prohru.

Dokazování se provádělo pomocí ordálů, soudního souboje a přísahy a také výslechem svědků a předložením listin.

Opravné prostředky se mohly podat, buď jako napadení rozsudku (Urteilsschelte), anebo podat odvolání ke králi.

Výkon rozhodnutí, jako i u českého práva, rozlišoval věci na věci movité a nemovité. Věci movité i nemovité mohly být veřejně zastaveny a následně vydraženy. Jestliže byla exekuce neúspěšná, mohl být dlužník vzat do soukromé nebo veřejné vazby.

Městské soudnictví se odlišovalo. Města dceřiná mohla v rámci „rodiny městského práva“ podat dožádání, které směřovalo k městu mateřskému. Takto se vyvíjelo sjednocení městského práva na určitém území.

⁴¹ Kolektiv autorů Právnické fakulty UK, 2004, op. cit., str. 390.

„Svůj nezanedbatelný podíl měl konečně na vývoji civilního řízení i proces římsko-kanonický se svou stále více se prosazující zásadou písemnosti (Aktenprozess) a také s možností stran určovat svým vlastním jednáním průběh řízení (zásada projednací) při dodržení pevných termínů pro jednotlivé procesní úkony (Artikelprozess).“⁴²

Soukromé právo

Pro soukromé právo bylo důležité, zda osoby byly svobodné či nesvobodné, cizinci či lidé místní nebo jestli byly děti manželské nebo nemanželské.

Manželské právo upravovala výlučně církev. Rodinné právo upravovalo otcovskou moc, pod kterou byly ženy i děti. Synové se mohli od otcovské moci osamostatnit, jestliže dosáhli plnoletosti a dcery se osamostatnily pouze provdáním. Pokud otec zemřel nebo jiným způsobem přišel o otcovskou moc, tak otcovská moc zanikla a mohl se ustanovit poručník. Od 13. století se v dědickém právu objevila dispozice pro případ smrti neboli závěť či dědická smlouva.

Trestní řízení

Ze začátku bylo trestní řízení ovládáno zásadou obžalovací. Později převládala zásada oficiality. Soud tedy zahajoval řízení z úřední povinnosti u určitých trestných činů. Dříve se používalo při provádění dokazování formálních důkazních prostředků, jako byly ordály či přísahy, ale postupem času se od těchto důkazních prostředků začalo upouštět a na jejich místo nastoupil výslech svědků a přiznání obviněného. To bylo často vynucováno torturou. Jednání bylo neveřejné, ale rozsudek a odůvodnění rozsudku se vyhlašovalo veřejně. Výkon rozhodnutí byl také veřejný.

Trestní právo

Trestní právo mělo ve středověku spíše represivní povahu než preventivní. *„Za nejdůležitější „skutkové podstaty“ můžeme považovat zradu, porušení míru, vraždu, krádež, loupež, zhářství, urážku a pod církevním vlivem i kacířství a rouhání. Trestem je pak především poprava viníka, prováděná na mnoho způsobů, které často odrážejí i druh jeho provinění (tak např. upálení při zhářství), a násobená případně dalšími tělesnými tresty (ty mohly být použity i*

⁴² Kolektiv autorů Právnické fakulty UK, 2004, op. cit., str. 392.

samostatně).⁴³ Tresty byly velmi nelidské, většinou se jednalo o mrzačící tresty, jako bylo lámání kolem, čtvrcení či pohřbení zaživa. Na úrovni nižších soudů se, ale ještě do pozdního středověku mohl viník vykoupit penězi.

Některé tresty mohly být uloženy i kumulativně. Mezi takovéto tresty patřilo vyhnanství, snížení na cti, zabavení majetku či vystavení na pranýři.

Důležitou roli měla i města, která se snažila zabezpečit pořádek ve městech a kolem nich. Proto se také velmi důsledně stíhala kriminalita ve městech. Městské právo začalo od 14. století využívat i trest odnětí svobody. Velký vliv měla i církve, která stíhala lidi za kacířství.

2.2.3 Říšská ministerialita

Zvláštností středověké společnosti bylo, že se nesvobodný člověk mohl propracovat na úroveň svobodného člověka.

Nesvobodným služebníkům feudálů se říkalo ministeriálové (*ministeriales*, *servientes*, *Dienstleute*), kteří plnili správní, hospodářské a hlavně vojenské funkce.⁴⁴

Ministeriálové zastávali úřady komorníků, vrchních štolbů, správce statků či byli členy hradních posádek. Jejich páni jim za službu dávali služební léna, která se v pozdější době stávala lény dědičnými. Ministeriálové se dělili na ministeriály královské, říšské, knížecí, biskupské, hraběcí a ministeriály menších pánů. Důležitým faktorem pro vznik ministeriality bylo, že feudálové se snažili omezit své svobodné leníky a proto ministeriálům svěřovali důležité funkce. Jelikož za svoji funkci ministeriálové dostávali služební léna, tak se ve 13. století rozdíl mezi ministerialitou a svobodnou šlechtou ztratily a ministerialita se stala pouze formální a většina ministeriálů nakonec splynula se svobodnou šlechtou.⁴⁵

Ministerialita vznikla za vlády císaře Konráda II (1024-1039), protože zápasil se zájmy šlechty a potřeboval posílit svoji moc v říši. Proto povolal nesvobodné, aby mu spravovali královské statky. Tito nesvobodní byli také povoláváni na správní funkce, vojenské funkce, do dvorských úřadů a měli i nižší soudní pravomoc. Za službu nesvobodní dostali od císaře statky a tím se zvýšilo jejich postavení.⁴⁶

⁴³ Kolektiv autorů Právnické fakulty UK, 2004, op. cit., str. 393.

⁴⁴ Kubů, F.: 1994, op. cit., str. 15.

⁴⁵ Kubů, F.: 1994, op. cit., str. 15.

⁴⁶ Kubů, F.: 1994, op. cit., str. 16.

Pro tuto sociální vrstvu (tzv. Dienstmannen rechte) se vytvořilo několik právních souborů. Dochovaly se pouze tři, a to:⁴⁷

a) právo limburských klášterníků (Recht der limburger Klosterleute)

Jednalo se o donaci klášteru na řece Hardt. Opat si mohl vybrat schopné lidi z nesvobodných poddaných pro službu truksase, číšníka a válečnou službu. Odměnou bylo osvobození od zeměpanských dávek a služební léno, které nebylo dědičné.

b) Lex familiae Wormatiensis Ecclesiae

Vznikl v letech 1023-1025 a jednalo se o právo pro biskupa Burkharda Wormského. Stanovil postup, jak se nevolník mohl stát ministeriálem a jaké byly jeho úkoly v této roli.

Biskup si mohl vybrat do úřadů maršálka, stolníka, číšníka, a komorníka.

c) Wiessenburger Dienstmannenrecht

Pocházel z roku 1125. Král mohl vzít do služby syna ministeriála, jestliže sloužil rok na královském dvoře bez nároku na odměnu. Jako odměnu dostal služební léno. Pokud ho král do služby nepřijal, tak mohl vstoupit do služby někoho jiného. Král ale mohl toho, kdo sloužil u jiného povolat zpět a udělit mu služební léno. Weissenburské právo udělovalo ministeriálům další práva, například právo lovu, rybolovu, kácení dřeva a upravovalo vojenskou službu a žold.

Velký vliv mělo bamberské právo. To počítalo i s dědictvím služebních lén, jednalo se o dědičnost služebních lén. Dále upravovalo, do kterých dvorských úřadů mohli být ministeriálové dosazeni. Jednalo se o úřady truksase, číšníka, komorníka, maršálka a lovčího.

Za vlády Jindřicha III. (1039-1056) také došlo k významnému pokroku, ale spíše v oblasti počtu ministeriálů. Většina ministeriálních rodů se usadila na východě Říše, z důvodu zajištění východní hranice – Duryňsko, Sasko, Míšeň, bavorsko-české pomezí, Východní marka, Štýrsko, Korutany. Hlavním úkolem ministeriálů stále zůstávala správa úřadů, ale dalšími významnými úkoly byla vojenská služba a kolonizace pomezí a slovanských oblastí. Ministeriálové v této době posilovali svoje postavení sňatky se svobodnými šlechtičkami, a proto se objevovali ve všech důležitých oblastech královské politiky.⁴⁸

⁴⁷ Kubů, F.:1994, op. cit., str. 16.

⁴⁸ Kubů, F.:1994, op. cit., str. 16 – 17.

Za vlády Jindřicha IV. (1056-1106) se vliv ministeriálů více zvedal, protože u nich Jindřich IV. našel oporu proti šlechtě a církvi. „*Donacemi služebních lén a udělováním rozhodujících úřadů jim dal možnost hospodářského a politického vzestupu a ztotožnil tak jejich zájmy se zájmy státu.*“⁴⁹ Jindřich IV. ministeriály dosazoval na biskupské stolce.

Ve 12. století se ministerialita dále vyvíjela a stala se uzavřenou skupinou. Největší rozmach ministerialita zaznamenala za vlády Friedricha Barbarossy (1152-1190). Do dvorských úřadů byli dosazováni ministeriálové, jako byl truksas, číšník, komorník a maršálek. Dále byli různými správci, vojevůdci, ale také prostými vojáky ve střeđoitalských državách, na Sicílii a v Lombardii. Za Štaufů se rozvíjela i stavba nových hradů a osídlování některých území. Na tato místa byli dosazováni ministeriálové jako správci. Vytvořili se samostatné, centralisticky spravované jednotky okolo hradů a nazývaly se falce. Bylo to například Chebsko nebo Plisensko (Pleissendland).⁵⁰

Říšská ministerialita na svém vrcholu plnila základních pět funkcí. Byly to:⁵¹

- a) nejvyšší říšské dvorské úřady a správa zahraničních (neněmeckých) území Říše
- b) vojenské funkce – vedení vojsk, velitelé a členové posádek hradů, řadoví bojovníci
- c) správa královských i štaufských rodových držav
- d) kolonizace nových území
- e) církevní správa – biskupové i nižší církevní hodnosti

Postavení ministeriálů se v této době změnilo, stále sice byli nesvobodní, ale jejich síla a vliv vycházely z jejich majetku. Protože služební léna byla ve 13. století dědičná, mohli ministeriálové rozvíjet svůj majetek do svých rodů. Ministeriálové neměli právo na půdu a léna od třetích osob, protože to příslušelo pánům ministeriálů, ale často se to obcházelo tak, že léno nebo půdu přijali sami páni a poté je předali svým ministeriálům. Tak se postupovalo i při dalších transakcích.⁵²

Na přelomu 13. a 14. století docházelo k postupnému zániku říšské ministeriality. Jedním z důvodů byla smíšená manželství ministeriálů, kdy se některým rodům dostalo významného postavení. Tato manželství vznikala sňatkem ministeriálů se

⁴⁹ Kubů, F.:1994, op. cit., str. 17.

⁵⁰ Kubů, F.:1994, op. cit., str. 18.

⁵¹ Kubů, F.:1994, op. cit., str. 19.

⁵² Kubů, F.:1994, op. cit., str. 19.

svobodnými šlechticemi. Pro významný vzestup, nestačil pouze takový sňatek, ale bylo potřeba mít i dostatečný majetek a přeměna služebních lén na léna vasalská. Takovým to způsobem se vyčlenily z ministeriality velmi významné rody jako byli například fojtové z Weidy či páni z Bolanden. František Kubů ve své knize Štaufská ministerialita na Chebsku⁵³ je nazývá „ministeriální nobilitou.“⁵⁴

Ministerialita se rozpadla na 3 skupiny. Byly to, „ministeriální nobilita“, střední vrstva a prostí ministeriálové. Střední vrstva vlastnila průměrné bohatství a její vliv byl pouze regionální a jen někteří jednotlivci dosáhli říšského vlivu. Byl to například Markward z Annweileru. Prostí ministeriálové sídlili na malém hrádku nebo sloužili na říšském hradě či falci a jejich vliv neměl význam pro říšskou politiku.⁵⁵

Dalším důvodem rozpadu ministeriality byl v roce 1246 dlouholetý boj císaře Friedricha II. s papežskou kurií a volba králů Jindřicha Raspe a Viléma Holandského. Říšská ministerialita byla rozdělena na dvě části, podle toho na které straně stála. To vyplývalo ze služebních lén panovníka, protože nebylo zřejmé, kdo je jejich pánem.⁵⁶

Po smrti Konráda IV. v roce 1254 a také v období mezivládí (interregnum), které bylo mezi roky 1257-1273, ministerialita zaznamenala úpadek a začala se postupně rozkládat. Ministeriálové začali hledat východisko ze své situace. „Ministeriální nobilita“ se obešla bez pána, protože měla dostatek majetku a moci, proto si začala budovat vlastní domény a vyrovnala se tím svobodné šlechtě. Střední vrstva ministeriálů na svých malých panstvích si udržela bezprostřednost a vládli na nich samostatně. Největší část ministeriality, ale přešla do služeb zeměpánů. Někteří ministeriálové vstoupili mezi měšťanstvo říšských měst, ale i knížecích a biskupských.⁵⁷

Za Rudolfa Habsburského říšská ministerialita ztratila význam. Většina služebních lén se přeměnila na léna vasalská a ta byla založena na věrnosti a původní služební vztah mezi panovníkem a ministeriálem se smazal. Proto si také Rudolf Habsburský do říšských úřadů a správních úřadů vybíral svobodné šlechtice.⁵⁸

⁵³ Kubů, F.: Štaufská ministerialita na Chebsku, Cheb, 1994.

⁵⁴ Kubů, F.:1994, op. cit., str. 47.

⁵⁵ Kubů, F.:1994, op. cit., str. 47.

⁵⁶ Kubů, F.:1994, op. cit., str. 47 – 48.

⁵⁷ Kubů, F.:1994, op. cit., str. 48.

⁵⁸ Kubů, F.:1994, op. cit., str. 49 – 50.

Se zánikem říšské ministeriality přestala existovat sociální vrstva jako taková, ale lidé, kteří byli její součástí, tak nikoli. Tito lidé se museli integrovat do středověké společnosti. V každé oblasti Svaté říše římské tento rozpad probíhal jinak. Ministeriálové proto splynuli do různých jiných sociálních vrstev, jako byla šlechta, nižší šlechta a městský patriciát.⁵⁹

⁵⁹ Kubů, F.:1994, op. cit., str. 50.

3. Vývoj soudních orgánů na Chebsku

Chebsko bylo převážně nově kolonizovaným územím a panovníkovi se chytrým taktizováním, koupí, konfiskací, směnou a politickým nátlakem, podařilo vyřadit slabý vliv okolní šlechty a etablovat na Chebsku ryze ministeriální správu závislou pouze na něm samém. Organizace takto získaného území proběhla asi v letech 1180 – 1200. Chebsko zaujímalo ústřední a nejdůležitější postavení ze všech středovýchodních štaufských držav. Bylo novým typem panovnické domény – terrae imperii.⁶⁰

3.1 Zemská samospráva

Zemský soudce

(lat. Iudex provincialis, něm. Landrichter)

Poprvé se objevuje v roce 1215. Zastupoval panovníka v uplatňování zeměpanských práv. Jeho pravomoci v této době byly rozsáhlé. Zemský soudce předsedal zemskému soudu. Stál v čele chebských úředníků. Vybíral královské dávky, chránil kláštery a kostely. Dále se staral o statky, které patřily panovníkovi a byl i vojenským velitelem, neboť na Chebsku, na rozdíl od ostatních štaufských držav, nevznikl úřad purkrabího. Panovník si jeho loajalitu zajišťoval tím, že do toho úřadu dosazoval ministeriály. Zemský soudce byl typ štaufského úředníka, který ve svých rukou soustředil veškeré pravomoci v této oblasti.⁶¹ Prvním doloženým zemským soudcem byl Heinrich von Liebestein z rodu Liebensteinů, v té době jedním z nejvlivnějších a nejbohatších Chebských ministeriálních rodů.⁶² Po něm úřad zastával Ramung von Kammerstein, který nepocházel z Chebska. Od roku 1257 zastával funkci zemského soudce fojt z Weidy, Heinrich starší. Posledním známým držitelem úřadu v období vlády štaufů byl Ruprecht von Liebenstein.⁶³

Za české nadvlády v letech 1266 – 1277 byli ministeriálové nahrazeni správou jmenovanou českým králem. Správou města Chebu byl pověřen purkrabí, který

⁶⁰ Knoll, V.: 2002, op. cit., str. 211.

⁶¹ Knoll, V.: 2002, op. cit., str. 212.

⁶² Knoll, V.: 2004, op. cit., str. 143.

⁶³ Knoll, V.: 2002, op. cit., str. 212.

měl pravomoci jako zemský soudce. V letech 1267 – 1269 funkci zastával loketský purkrabí Jaroš ze Slivna, a v letech 1272 – 1275 Jarek z Waldenberka.⁶⁴ Za vlády Rudolfa I. Habsburského byla obnovena ministerialita, ale Cheb podřídil norimberskému purkrabímu a ze zemského soudce se stal zástupce norimberského purkrabího. Zemský soudce i nadále spravoval statky Chebu a předsedal na soudě. Od roku 1279 mohl předsedat i městskému soudu. Do jeho pravomoci spadali šlechtici, ministeriálové a Židé. V letech 1279 – 1322 zastávali úřad zemského soudce výhradně příslušníci z Chebských ministeriálních rodů. Byli to vesměs příslušníci rodů von Hertenberg, von Paulsdorf a von Sparneck, nebo jejich bočních, či městských linií. Jediným zemským soudcem, který nepocházel z Chebska, byl v r. 1316 Averdar von Seckendorf.⁶⁵ V období druhé české zástavy a hlavně za vlády Václava II. byli do tohoto úřadu dosazováni mimochebští šlechtici. „*Podle privilegia krále Jana Lucemburského z 22. 10. 1322 byl zemský soudce jediným, kdo měl moc nad městem.*“⁶⁶ Došlo k propojení českého institutu zemského hejtmana a říšského institutu zemského soudce. Byl označován rozličnými názvy jako Hauptmann, Landvoigt, plegar, Burgpfleger, Burgravius. Jeho kompetence byly různé, například soudní pravomoc, správa vlastních statků, Achtgericht a nejvyšší lenní dvůr. Za vlády Jana Lucemburského měl pravomoc také jako jeho zástupce v politických a vojenských věcech. Soudní pravomoc, jak zemská, tak i městská, byla přenesena na jemu podřízeného soudce, který byl jmenován panovníkem a nazýván Burgrichter. V té době Chebská postministeriální šlechta, vzhledem ke své nespolehlivosti a protičeskému zaměření přístup k úřadu zemského soudce. Úřad zastávali význační říšští feudálové a čeští šlechtici. Výjimkou byl Albrecht Nothafft z Thiersteina, který úřad zastával v letech 1351 – 1352. Získal jej nikoli na základě svého původu, ale jako nejvýznamnější šlechtic na Chebsku a straník Karla IV.⁶⁷ V roce 1379 vyňal Václav IV. privilegiem z hejtmanovy pravomoci židovskou část obyvatelstva a podřídil jej městskému soudu. V roce 1398 byli z hejtmanovy pravomoci vyňati poddaní, kteří náleželi k hradu a tuto pravomoc delegoval na městskou radu. Od roku 1417 král Zikmund I. přikázal, že chebští občané mohli být žalováni pouze před králem nebo chebským pflegrem. Mezi lety 1386 – 1465 zůstala hejtmanovi

⁶⁴ Knoll, V.: 2002, op. cit., str. 212.

⁶⁵ Knoll, V.: 2002, op. cit., str. 213.

⁶⁶ Knoll, V.: 2002, op. cit., str. 214.

⁶⁷ Knoll, V.: 2002, op. cit., str. 214 - 215.

pouze na starosti správa poddaných, majetku a odvádění dávek a soudní pravomoc přešla na městský hrdelní soud, který byl ovládán městskou radou.⁶⁸

Zemský soud

(lat. placitum provinciale, iudicem septem virorum, něm. Landgericht)

Nejvyšší soudní instance na Chebsku. Byl složen ze zemského soudce a 6 přísedících. Opravný prostředek neexistoval, pouze mohla být udělena královská nebo císařská milost. Od 13. století město Cheb získalo u zemského soudu silné postavení a zároveň stoupl jeho vliv na zemské záležitosti a to tím, že místní patriciové mohli do řad zemského soudu jmenovat 3 přísedící. Panovník si, ale udržel dominantní vliv, přes své úředníky. Působnost zemského soudu byla obdobná jako působnost zemského soudce a poté se také zmenšovala.⁶⁹ Poprava byla poprvé městskému soudu přiznána v roce 1386 a později ještě jednou v roce 1395 a to panovníkem Václavem IV a z té pak vyplynulo hrdelní právo nad všemi obyvateli Chebska. Dočasně od roku 1465 byl výkon hrdelního soudnictví svěřen purkmistrovi a radě společně s hejtmanem. Jestliže rychtář nevykonával svůj úřad, tak mohla městská rada jmenovat zástupce pro soudní věci.⁷⁰ Po roce 1482 byl počet přísedících navýšen z šesti na dvanáct, šest měšťanů a šest příslušníků chebské šlechty. Hrdelní soudnictví bylo definitivně zemskému soudu odebráno panovníkem Vladislavem II. v roce 1501.

Zvláštní zemský soud neboli Achtgericht

Trestní soud, který uvaloval na zločince klatbu neboli Acht. Podrobněji kapitola 4 této práce.

Rada předáků

Byl to poradní orgán zemského soudce, který byl složen z chebských ministeriálů. Tento orgán přijímal usnesení a opatření v nejdůležitějších otázkách. Pravděpodobně se z tohoto orgánu vyvinul zemský sněm, scházející se později jednou ročně a projednával důležité záležitosti země, včetně daňových záležitostí.

⁶⁸ Růžek, V.: Chebská radnice a její středověké fresky, Cheb, 1994, str. 132 – 143.

⁶⁹ Knoll, V.: 2002, op. cit., str. 216.

⁷⁰ Knoll, V.: 2004, op. cit., str. 146.

Z počátku se scházel na hradě, později na radnici a posléze od 16. století, pro neshody mezi rytířstvem a měšťany mimo její půdu, v soukromých domech či hostincích.⁷¹

Další chebští zemští úředníci

Byli odpovědni zemskému soudci a v rozmachu ministeriality byli vybíráni z členů chebských ministeriálních rodů, později z místních šlechtických rodů.

Královský rychtář

(lat. iudex civitas, scultetus, něm. schultheiss)

Rychtář neboli také městský soudce byl poprvé zmíněn v listině z roku 1242, a byl v čele městské správy. Byl jmenován panovníkem a zároveň byl jeho zástupcem, který zprostředkoval komunikaci mezi panovníkem a obyvateli města. Do jeho pravomocí patřilo městské soudnictví a správa města. Prováděl dohled nad berní povinností. Soudil majetkové spory, ale i trestní věci a také byl vojenským velitelem města.⁷² Prvním známým rychtářem byl Walter von Ratsheim. Privilegiem Rudolfa I. Habsburského z roku 1279 bylo rychtářovi umožněno soudit všechny soudní případy, které se staly ve městě, kromě okruhu lidí, které nesměl soudit a to byli šlechtici, ministeriálové a cizinci. Tyto osoby patřily do pravomoci zemského soudce. Roku 1379 Václav IV. vydal privilegium, kterým rozšířil rychtářovu soudní pravomoc i nad chebské židovské obyvatelstvo. Na přelomu 13. a 14. století došlo ke změně některých jeho pravomocí a postupně byla funkce rychtáře potlačena a některé okruhy jeho záležitostí přešly do rukou purkmistra, a také jeho vliv na městskou správu byl menší. Po nástupu Karla IV. na trůn se obsah jeho funkce opět změnil. Z toho, že panovník adresoval svou korespondenci přímo rychtáři, lze vyvodit, že v této době byl rychtář zástupcem panovníka, kterého reprezentoval, a jeho moc a vliv na zemské, tak i městské záležitosti, vzrostl. Některé jeho kompetence se prolínaly s některými kompetencemi zemského soudce. Došlo ke spojení zemských a městských záležitostí. Tyto záležitosti se navzájem překrývaly. V této době se označoval jako richter nebo také richter zu Eger. *„Vzhledem k tomu, že chebští hejtmané, byli často nepřítomni, tak se rychtáři stávali faktickými vykonavateli a zástupci*

⁷¹ Knoll, V.: 2002, op. cit., str. 217.

⁷² Knoll, V.: 2002, op. cit., str. 217 a Růžek, V.: 1994, op. cit., str. 132 – 144.

*nejvyšší moci na Chebsku.*⁷³ Na konci 14. století za vlády Václava IV., ovšem moc a vliv rychtáře opět upadly, což lze usoudit z toho, že veškerá panovnickova korespondence směřovala purkrabímu a radě města.⁷⁴

Mincmistr

(lat. Magister monetae, monetarius, něm. Münzmeister)

Chebská říšská mincovna byla založena někdy po roce 1180 a mincmistr ji měl na starosti. „*Mincovna se nejspíše nacházela na hradě. Razily se zde feniky, většinou věrně napodobující ražbu norimberskou a bavorskou.*“⁷⁵ Aby se mince odlišily od norimberských a bavorských, tak se kolem roku 1223 začaly razit brakteátové feniky, a po roce 1266 oboustranné mince. Od roku 1291 se mincmistr stal úředníkem městským, jelikož Václav II. předal správu mincovny chebským měšťanům. Roku 1300 byla mincovna v Chebu zrušena a ražba byla přenesena do Kutné Hory. Později Karel IV. obnovil v roce 1345 mincovnu v Chebu. Kontrolu nad ní vykonávalo město a byl vytvořen úřad tzv. Münzher, který byl členem rady. Po roce 1520 pravděpodobně mincovna v Chebu nebyla.⁷⁶

Správce říšských lesů

(lat. forestarius, něm. forstmeister)

Veliké části západního Chebska pokrýval velký říšský les, který byl rozdělen do 7 revírů:

- 1) Horní les (východně od Selbu, od Buchenwaldu k Brandbergu a Entenlohe)
- 2) Dolní les (Kohlwald a východně od Rösly až po Welsau)
- 3) Selbský (podél selbského potoka)
- 4) Gosbeinův revír neboli Libský les
- 5) Die Camer Kammerwald a hvozdy u Grünbergu
- 6) Seussenský revír (jihovýchodně od Selbu u Seussenu a jižně od Ohře a od Wunsiedelského rybníka až k Ohři)
- 7) Les u Kynšperka

Na tyto revíry dohlížel správce říšských lesů (Forestarius neboli forstmeister). Jako první je doložen Albrecht Nothafft ze Sokolova, který byl v roce 1310

⁷³ Knoll, V.: 2002, op. cit., str. 219.

⁷⁴ Růžek, V.: 1994, op. cit. str. 132 – 143.

⁷⁵ Knoll, V.: 2002, op. cit., str. 220.

⁷⁶ Knoll, V.: 2002, op. cit., str. 220.

v úřadu potvrzen Jindřichem VII. Lucemburským, avšak úřad vykonával již za Albrechta I. Habsburského. Lesmistři byli podřízeni lesníci a včelaři (lesníci byli poprvé zmíněni v privilegii Albrechta Habsburského pro chebské minority a klarisky v roce 1306) jejich záležitosti měl řešit se souhlasem chebských. Úřad lesmistra rod Nothaftů nejspíše držel dědičně. O jeho výkon sváděl s městem vleklý spor, který se s různou intenzitou táhl až do roku 1423. V roce 1340 byl úřad svěřen městu Cheb Janem Lucemburským, a to úřad nejspíše prodalo Sigmarovi ze Selbu, od kterého jej v roce 1348 odkoupilo zpět. V téže roce mu byl potvrzen Karlem IV., s tím, že chebští mohou tímto úřadem pověřit osobu dle vlastního uvážení. Avšak v roce 1349 Karel IV. výkon tohoto úřadu opět svěřil Nothaftům. V roce 1355 úřad znovu přešel do rukou chebských. V roce 1374 ovšem znovu nařizoval Nothaftům, co by lesmistřům, dodržovat práva leníků chebského hradu. Je jasné, že z této nepřehledné situace pramenil výše zmiňovaný vleklý spor, neboť oběma stranám šlo o hospodářský význam lesů, z nichž plynuly nejen příjmy z těžby dřeva a cel vybraných na cestách, které je protínaly, ale i z těžby různých nerostů (hlavně cínu). Nothaftové, kteří vlastnili rozsáhlé lesní komplexy a z titulu svých privilegií vznášeli nezanedbatelné nároky, provozovali právě v lesích západně od Chebu rozsáhlou kolonizaci spojenou právě s těžbou a zpracováním kovů. Ve snaze řešit problematickou situaci, nařídil Karel IV. vyslechnout lesníky a včelaře chebskou městskou radou za přítomnosti Borsso z Riesenburgu (bývalý hejtman) a Heinricha von Kittlitz (bývalý soudce) a jejich výpovědi o zvyklostech v chebském lesním hospodářství sepsat. Došlo k tomu však až v roce 1379, po jeho smrti. Vznikl tak chebský městský řád patřící k nejstarším ve střední Evropě. Zda byl někdy oficiálně vyhlášen, však není známo. Jsou v něm sepsány povinnosti a práva lesníků, pravidla o chování v lesích, využívání dřeva a sankce za nedodržování těchto pravidel. Na hospodářském využití dřeva profitovala nejen vrchnost a lesníci, ale i obyvatelé přilehlých vesnic a dvorců. Chebští měšťané měli právo volného lovu. Bylo vymezeno již zmíněných 7 revírů a jmenovány majetky a práva rodu Nothaftů. Z řádu vyplývá, že správa včelařství sídlila zřejmě před úřadováním Albrechta Nothafta jako zemského soudce (1350 – 1353) v chebské komendě německých rytířů. Lesmistr úřadoval na rychtě. Lesmistr rozhodoval sám o pokutách do výše 5 liber a 60 haléřů. Případy s vyššími pokutami a věci hrdelní příslušely do rozhodování hradního soudce. Toto je dvakrát zapsáno a v originále vyškrabané, avšak stále patrné. V souvislosti s výše provedeným výkladem funkcí rychtáře a

zemského soudce, lze považovat za příjemce těchto pokut a vykonavatele hrdelního práva ve věcech týkajících se lesů chebského rychtáře, v rámci výkonu přenesené soudní pravomoci zemského soudce. Text lesního řádu naznačuje, že lesmistrovský úřad vykonávalo město Cheb.⁷⁷

3.2 Chebská městská samospráva

Městská samospráva je projevem městské autonomie. Je významnou součástí městského zřízení. Jde tedy o společenství plnoprávných měšťanů oprávněných k vládě ve městě, která hájila zájmy města proti pánu. Z toho vyplývá, že panství nad městem dále přísluší pánovi města.

Od roku 1242 vystupuje město Cheb jako samostatná právnická osoba. V čele města stál králem dosazený městský soudce neboli rychtář. Postupem času se vytvořila městská samospráva. V roce 1281 se zde objevuje purkmistr, v roce 1296 purkmistr a radní, v roce 1302 purkmistr a rada města Chebu, v roce 1313 purkmistr, radní a přísězní v Chebu a nakonec v roce 1317 purkmistr, rada a obec města Chebu.

Z historického hlediska se vývoj městské samosprávy odehrál podle modelu říšského.

Chebská městská samospráva byla tvořena z chebských měšťanských rodů, které byly většinou ministeriálního původu. Například to byly rody von Redwitz, Angel a jeho větev Rudusch, von Rohr, Spervogel, Zöllner, von Oed. Tyto staré rody monopolně řídily město a postupně i celou zemi do poloviny 14. století.⁷⁸ S rozvojem hospodářské síly a vzestupu řemesel, vypuklo v roce 1386 povstání cechů, a protože se nepodařilo tomuto povstání zabránit, bylo řemeslníkům přiznáno zastoupení ve velké radě. Mezi nejznámější řemeslnicko-obchodnické rody patřili Dellnitzerové, Fönkelové, Frankengrünerové, Gumerauerové, Hirnlosové, Schneiderové a jiné. Postupem času tyto rody měly větší vliv na velké radě.

Městská správa sídlila ve městě. Prvním sídlem městské samosprávy byla stará radnice, která se nacházela na dnešním Jánském náměstí poblíž kostela sv. Jana Křtitele.⁷⁹ Od konce 14. století byla potřeba nová správní budova, z důvodu

⁷⁷ Sturm, H.: Eger, Geschichte einer Reichstadt. Band 1, Geislingen, 1960, str. 189.

⁷⁸ Knoll, V.: 2002, op. cit., str. 225.

⁷⁹ Vyhofel v roce 1809 a byl roku 1812 zbořen. Stará radnice je dnešní dům čp. 15. Boháč, J.: Cheb – město. Historicko-turistický průvodce (č.11), Domažlice 1999, s. 71 – 73.

růstu dalších správních orgánů a větší agendy. Budova byla postavena na velkém náměstí, dnes je to náměstí Jiřího z Poděbrad. Toto místo se stalo správním a obchodním střediskem města.

Velká Rada

Velká rada, též vnější rada, reprezentovala veškerou moc města. Skládala se z vnitřní rady, soudu a obce. Členové Velké rady pocházeli z nejbohatších chebských měšťanských rodin. Z dochovaných volebních knížek, nejstarší je z roku 1384, je patrné, že městu vládly rody vzešlé hlavně ze štaufské ministeriality. Jednalo se hlavně o rody Heckelů, Hulerů, Ruduschů a Hechtů. Například v letech 1380 – 1400 měli v jednotlivých částech velké rady Ruduschové a Heckelové až 5 zástupců. Několikanásobný purkmistr Erhart Rudusch stál opakovaně v čele Chebských poselstev, která za různými účely směřovala na panovnický dvůr. Ruduschové si své mocenské postavení udrželi až do konce padesátých let 15. století. O toto postavení se po několik desítek let dělili s rodem Junckerů, kteří však nepocházeli, jako Ruduschové, ze starého ministeriálního rodu, nýbrž z nově vzniklé výrobně podnikatelské vrstvy. Junckerové měli širší mocenské zázemí (v období husitských válek měli ve velké radě až 10 zástupců), Ruduschové zase zastávali více postů v nejvyšším vedení (v témže období byli Hans a Zikmund Rudušovi celkem osmkrát purkmistry). Společně také tyto rody ovládali okolí Chebu, přičemž Ruduschové drželi hrad Liebenstein a Junckerové hrad Seeberg. V době husitské a pohusitské se ve velké radě, i na jiných mocenských pozicích etablojí nové rody, jak Dellnitzerové, Smidelové, Wernherové a Werndlové. Později se počet rodů zasedajících ve velké radě značně rozšířil, a tím poklesl i vliv etablovaných rodů.⁸⁰ Tito členové stáli mimo vnitřní radu a měli poradní hlas. Členům mohl být konfiskován majetek jen z části a nesměli být vězněni.

Velká rada byla každoročně obnovována volbou měšťanstva. Do 16. století měl každý měšťan jeden hlas, poté se přešlo na systém volitelů. Toto obnovení mělo přísně stanovenou formu.

Vnitřní rada

Vnitřní rada představovala výkonnou moc ve městě a z tohoto titulu zároveň měla i silný vliv na personální strukturu ostatních složek velké rady.

⁸⁰ Kubů, F.: 2006, op. cit., str. 75-90 a Růžek, V.: 1994, op. cit., str. 135.

Původně měla nejspíše 13 členů nazývaných *consules, senatores, nebo iurati*.⁸¹ Členové pocházeli z řad patricijů, ale po povstání cechů, byla vnitřní rada doplněna o 6 členů z řad řemeslníků a počet se tedy ustálil na 19 členech.⁸²

Zprvu byli zástupci měšťanů pouhými rychtářovými pomocníky, byli také přísedícími městského soudu. Prováděli vnitřní správu města, jako bylo přijímání nových měšťanů, správu městského majetku či organizaci obchodu a trhů.

Vnitřní rada spolu s obcí dohlížela na finanční záležitosti, jedenkrát do roka byly předkládány účty a převody peněz. Dále dohlížela na výběr zemské daně a dohled nad vedením knih příjmů. Toto měli za úkol páni nad Losungou. Vnitřní rada dále zajišťovala vlastní výkon správy a to pomocí placených úředníků nebo zplnomocněnců. Tito zplnomocněnci byli vybíráni z řad obce. Jejich náplní práce byli finance, měna, stavby zdravotní záležitosti a kvalita produktů.

Například prvním známým mistrem nad stavbami *Baumeisterem*, byl v roce 1360 měšťan Heinrich Hasenzagel.⁸³

Purkmistr

(lat. magister civium, magister consulum, rektor civium, něm. purgermeister)

Purkmistr stál v čele městské rady. První zmínka o postu purkmistra je z roku 1281. Purkmistr postupně zatlačuje do pozadí rychtáře a stává se hlavním představitelem městské správy.⁸⁴ Do počátku 14. století byl volen jeden purkmistr. Od roku 1308 byli voleni 2 – 4 na jeden rok a po roce 1430 pravidelně čtyři, přičemž každý z nich byl ve funkci po jedno čtvrtletí.⁸⁵ Z deseti známých purkmistrů před rokem 1320 jich pochází osm z původně ministeriálních rodin Heckelů, Höferů, Hulerů a Zöllnerů.⁸⁶

⁸¹ Knoll, V.: 2002, op. cit., str. 227.

⁸² Růžek, V.: 1994, op. cit., str. 135

⁸³ Knoll, V.: 2002, op. cit., str. 228.

⁸⁴ Knoll, V.: 2002, op. cit., str. 228.

⁸⁵ Od roku 1788 stál v čele města opět jeden purkmistr. Kubů, F.: Správa chebského městského státu ve 14. a 15. století, Acta universitatis Carolinae – Philosophica et historica 1, Z pomocných věd historických X, Praha, 1992, str. 97, Kubů, F. – Jenšovská, J.: Právní a správní vývoj středověkého Chebu, Muzeum a škola, metodický list č. 6. Cheb, 1981, str. 9.

⁸⁶ Knoll, V.: 2002, op. cit., str. 228.

Městský soud

(něm. Schöffengericht, Schöffentuhl)

Městský soud měl 13 členů a předsedal mu rychtář, jehož pravomoc a působnost byla úměrně rozšiřována oproti úbytku pravomoci a působnosti zemského soudu byla ve většině případů shodná s pravomocí a působností rychtáře. Pravděpodobně se vyvinula z arbitrážního řešení sporů mezi obyvateli města. V roce 1279 Rudolf I. Habsburský vydal privilegium, které městský soud zřizuje a vymezuje okruh věcí, které náležejí městskému soudu, tedy soudit všechny případy, jež se stanou v okrsku města. Z pravomoci byli vyňati šlechtici, ministeriálové a cizinci. Privilegium zaručovalo měšťanům souzení pouze vlastním soudem. Město tak bylo chráněno před pokusy postministeriální šlechty narušovat jeho jurisdikci. Privilegiem z r. 1379 Václav IV. Městskému soudu podřídil židy. Původně byla místní příslušnost soudu vymezena okruhem hradeb. Postupem času se však rozšířila o řadu obcí, které byli spojeni s obvodem městského práva, a tím podléhali i jeho soudu. Všude zde platil městský mír – pax urbis. V letech 1386 a 1395 získal městský soud, díky privilegiím Václava IV., popravu nad zemskými škůdci na celém Chebsku, a to na úkor zemského soudu. Postupně z tohoto vyplynula hrdelní pravomoc nade všemi obyvateli země. Městskému soudu bylo zemské hrdelní soudnictví svěřeno privilegií poprvé v roce 1465. Společně s purkrabím jej měl vykonávat po dobu šesti let. Podruhé tomu tak bylo v roce 1477, kdy byla doba jeho výkonu prodloužena na 10 let. Vladislav II. konečně v roce 1501 povolil samotnému městu výkon hrdelního soudnictví nad měšťany a obyvateli kraje Chebského. Součástí slibu každého nového hejtmana, nastoupivšího do svého úřadu, byla formulace, že bude dodržovat městská práva a svobody. Před městským soudem se také uzavíraly soukromé smlouvy.⁸⁷ Od roku 1504 povolil taktéž Vladislav II. městu, aby si samo rozhodlo o tom, kdo bude ve funkci městského soudce s právem popravu, kdyby se s hejtmanem nemohli dohodnout na vhodné osobě.⁸⁸

Obec

(něm. Gemein, sechsunddreissigern)

Obec nebo také rada třiceti šesti či vnější rada. Vznikla kolem roku 1352 pod nátlakem cechů a skládala se většinou ze zástupců nižšího měšťanstva a

⁸⁷ Knoll, V.: 2002, op. cit., str. 228 - 230.

⁸⁸ Kuča, K.: 1997, op.cit., str. 376 a Růžek, V.:1994, op. cit., str. 134 – 135, Čelakovský, J.: 1895, III, op. cit., str. 995 – 996.

řemeslníků či méně významných a méně zámožných osob, včetně zástupců chebské židovské obce. Měla zákonodárnou moc a mezi její další pravomoci náležel dohled na finanční záležitosti. Počet členů byl mezi 30 – 67.⁸⁹ Členové byli nazýváni *senatores* nebo *jurati*.

Přísežní mistři

Přísežní mistři byli odborní poradci vnitřní rady pro speciální řemesla a činnosti. Většinou se jednalo o řemeslnické mistry.⁹⁰

Městský písař

(něm. Stadtschreiber)

Byl prvním městským placeným úředníkem. Ve větších říšských městech se začíná objevovat ve 13. století. Zpočátku byl i provinciálním písařem, ale posléze, se zvyšujícími se nároky na vedení agendy města, se stal pouze jeho zaměstnancem. Byl vedoucím městské kanceláře a odpovědný vnitřní radě. Mezi jeho povinnosti patřilo vedení městských knih, vyřizovat domácí i zahraniční korespondenci a sestavovat zprávy určené panovníkům a vyšším instancím. Byl členem a mluvčím poselstev města Cheb. Zároveň zastával i post inspektora latinské školy a z tohoto titulu tam čtvrtletně prováděl kontroly a přezkušoval žáky z jejich vědomostí. V soudních procesech s cizinci zastupoval městské občany. Rozličná agenda městského písaře vyžadovala právnické vzdělání. Městský písař byl vážený a měl v městské zprávě veliký vliv.⁹¹

Městská kancelář

(canzley)

Vznikla kolem městského písaře, protože se rozšiřoval okruh jeho agendy a musel si přibrat pomocníky. Byla potřeba lepší evidence právních aktů a listin. Z toho se vyvinuly městské knihy. Nejstarší městská kniha pochází z roku 1352 a obsahovala zákony, statuty, listiny a záznamy o příjmech a poplatcích. Jmenovala se kniha statutů neboli Stadtgesetzbuch. V 80. letech 14. století došlo v kanceláři k zásadní reformě a byly zavedeny nové druhy úřednických knih.⁹² Byly to knihy obnov městské rady – Ratswahlbüchlein, knihy obligací – Schuldprotokol, berní

⁸⁹ Růžek, V.: 1994, op. cit., str. 135

⁹⁰ Knoll, V.: 2002, op. cit., str. 230.

⁹¹ Knoll, V.: 2002, op. cit., str. 230.

⁹² Knoll, V.: 2002, op. cit., str. 231.

knihy – Losungsbücher a Klosteuerbücher, registry ke knihám výdajů – Buch der Losungsherm, rejstřík městské hotovosti – Musterungsbuch, rejsřík zemské hotovosti – Das Musterungsbuch der Egerländer Bauerschaft, hlavní účetní knihy – Hauptrechnungsbücher.

Postupem času se v kanceláři vytvořil zvláštní daňový úřad – Losungskammer, který se zabýval výběrem a správou daní. Daň se vybírala jednou či dvakrát do roka a základ pro její určení byl v majetku. Majetek se dělil na movitý a nemovitý.

Ve 40. letech 15. století docházelo k dalšímu vývoji městské kanceláře a vznikaly nové knihy. Byly to knihy městských výdajů – Ausgabsbücher, pomocné rejstříky – Hilfsbücher, knihy příjmů – Ungelbtbücher.

V této době vznikla při kanceláři soudní síň – Gerichtstube. Městská kancelář dále spravovala i některé zemské úřady a městské úřady jako byl městský lékař, stavební mistr, polní měřič nebo mistr trhů.

Cechovní samospráva

(Innungen)

Do cechů, zvaných Innungen se řemeslníci začali sdružovat od první poloviny 14. století. Činili tak z potřeby ochrany svých zájmů vůči patriciátu. V čele každého cechu stál Handwerksmeister, neboli magister, ti postupně získávali vliv na dění ve městě. Městská rada, které byla vzrůstající moc cechů trnem v oku v roce 1351 dosáhla zákazu cechů, i v roce 1355 potvrzení tohoto zákazu, avšak vzhledem ke zvyšujícímu se počtu řemeslníků, se tato restriktivní opatření zcela minula účinkem. Ve snaze dosáhnou stability, rovnováhy a v neposlední řadě podpořit obchod, začala městská rada posléze s cechy spolupracovat, a zcela pragmaticky je využívala k obraně města a boji proti nepřítelům. Potřeba reorganizace cechovních pořádků vznikla současně s rozvojem řemesel. Toto ovlivňovala městská rada vydáváním cechovních pořádků. Na jednotlivé cechy dohlížel delegát městské rady. V čele cechovní samosprávy stál cechmistr, který byl buď přísežný, nebo volený, a jeho úlohou bylo rozsuzovat vnitřní spory, rozhodovat o finančních záležitostech a věcech týkajících se produkce. Většina cechů měla 2 – 4 cechmistry, kteří se během roku v jejich čele střídali. Zuammkonft či Morgensprachen, česky shromáždění bylo hlavním orgánem cechů. Na něm se projednávali důležité události a urovnávali spory. Konalo se čtvrtletně za předsednictví cechmistra a delegáta rady. Účast

byla pro všechny členy cechů povinná. Z let 1350 – 1746 se dochovalo 48 chebských cechovních řádů. Nejstarším Chebským cechem byl cech koželuhů a úsnířů. Vznikl někdy kolem roku 1350.⁹³

3.3 Trestání v Chebu

Ze začátku se trestáním hrdelních deliktů zabýval zvláštní zemský soud (Achtgericht), který uvaloval na zločince klatbu (více kap. 4). Později byla klatba používána jen proti zločincům na útěku či jako donucovací procesní prostředek a místo ní se čím dál tím častěji začali používat fyzické tresty.

Mezi hrdelní delikty patřila kapitální provinění jako vražda, vražda dítěte, zabití, krádež, zhárství a paličství, padělání listin a mincí, podvod a loupež, mravnostní delikty (násilné smilstvo, nepřirozené smilstvo, bigamie, cizoložství atd.), církevní delikty (rouhání, kacířství a čarodějnictví) a delikty proti státu. Za tyto prohřešky se ukládaly tresty hrdelní, za které se považovalo setnutí, utopení, uvaření ve vodě či v oleji, pohřbení za živa, zazdění, čtvrcení, narážení na kůl, oběšení, lámání kolem a jiné. Za méně závažné delikty se povětšinou ukládaly mírnější tresty mrzačící, jako vláčení po popravišti, utnutí prstu při křivé přísaze, uštípnutí palce žhavými kleštěmi, či utnutí celé ruky při krádeži. Urážka boha se trestala vytržením jazyka, uštípnutím nosu, uříznutím uší a pálením tváří. Rozmanité byly i tresty postihující pachatele na cti, mezi které patřilo pokárání, odvolání, odprošení, nošení potupného oděvu, strhnutí střechy domu, symbolické procesí, hanobení, zákaz nošení zbraní, pranýř, nošení nebo přehození předmětu, nucené práce, máčení, koupání, jízda na oslu, natřením térem a vyválením v peří. Tresty na cti měly za účel co nejvíce pošpinit osobu. V pozdějších dobách se používaly i tresty finanční a trest odnětí svobody.⁹⁴

Cheb, jako každé vyspělé středověké město využívalo mnoha forem trestů. Je zaznamenána celá řada případů, kde je popsáno za která provinění se jaké tresty ukládaly, jako např. za hrdelní delikty, a to zahrabání za živa při vraždě manželky a rodičů, upálení při svatokrádeži, hanobení boha, sodomii se zvířaty nebo zradě města (spálena byla též těla sebevrahů), setnutí a utopení při krádeži, zabití a

⁹³ Knoll, V.: 2002, op. cit., str. 233-238.

⁹⁴ Knoll, V.: Hrdelní tresty středověkého Chebska a jejich výkon, Karlovarská právní revue, č.2, Vysoká škola Karlovy Vary, o.p.s., Karlovy Vary, 2007, str. 58 – 59.

rušení zemského míru, zadrženi při vraždě dítěte, lámání kolem za těžká zabití atd.⁹⁵

Vykonavatelem těchto hrdelních trestů byl kat. Město Cheb, již s titulu svého výsadního postavení, mělo svého vlastního kata. Kat byl zaměstnancem města, jak je patrné z dochovaných účetních knih, pobíral pevný roční plat a náležely mu zvláštní odměny za popravu a mučení, dostával přiděly obilí a dřeva. Mimo jeho povolání mu bylo dovoleno zabývat se mastičkářstvím, ranhojičstvím a obchodu s dobyt看em. Kati bydleli mimo městské hradby (doložen dům nedaleko býv. Mühltoru pod Chebským hradem). Prvním doloženým katem byl Wenzel, který působil v Chebu v letech 1390 – 1430, dále jsou zmiňováni Peter (1477), Hensel a Clos Seltenreich. Za zmínku stojí i poslední Chebský kat Karl Huss. Huss, který přišel do Chebu v r. 1791, zde převzal post městského kata po svém strýci. Po r. 1788, kdy se přestalo užívat trestu smrti stětím mečem, či oběšením na šibenici, odešel do výslužby a zbytek svého života strávil jako kustod knížecích sbírek na zámku Kynžvart.

Chebského kata, městská rada zapůjčovala i okolním městům na jejich požádání. Například to byla města Locket, Karlovy Vary, Planá či Žlutice.⁹⁶

Popravu se v Chebu konaly v průběhu dějin na řadě míst přímo ve městě (náměstí, Růžový vrch). Mohly se zde však vykonávat pouze tresty jako stínání, utínání rukou, mírnější tresty a tresty na cti. Pro výkon trestů, které byly náročnější na místo, jako vláčení, lámání kolem, čtvrcení, anebo spojené se zvýšeným zápachem (upalování), město posléze vybudovalo zděná stínadla a popraviště na východní části Zlatého návrší zvaného původně Galgenberg. O tom, jak v průběhu staletí Chebská popraviště vypadala, svědčí několik ikonografických materiálů. Pozůstatky popraviště se do dnešních dnů nedochovaly, a ani přesné místo, přes veškerou snahu historiků, se nepodařilo lokalizovat.

⁹⁵ Knoll, V., 2007, op. cit., str. 59.

⁹⁶ Knoll, V., 2007, op. cit., str. 59 – 60.

4. Achtgericht a Kniha klateb (Achtbuch)

4.1 Achtgericht

Byl to zvláštní soud zemského soudu. Latinsky se označoval jako iudicem septem virorum a německy jako Achtgericht. Sídlo bylo na chebském hradě. Jeho obsazení bylo tvořeno šesti přísedícími a předsedal jim zemský soudce. Na rozdíl od zemského soudu měl možná jiná procesní pravidla, ale to bohužel nebylo ještě zjištěno.⁹⁷ Pravděpodobně přísedící pocházeli z ministeriálních rodů, ale jejich vliv klesal od 2. poloviny 13. století, když byli i na zemský soud dosazováni tři přísedící z řad chebských patricijů. Přísedící dosvědčovali pravost a správnost rozsudku a vynesení klatby. Přísedící i řečníci byli současně přísežnými městského soudu.⁹⁸ Žalobce musel před soudem vystupovat osobně. Jestliže oběť již nebyla naživu, tak mohli v roli žalobce vystupovat jejich příbuzní, jako byli sourozenci, otcové, matky, potomci a přátelé. Roku 1368 se objevil řečník zastupující žalobu. Byl to jeden z přísedících a později to byl purkmistr, německy byl nazýván Fursprecher.

Ve středověku byly velmi rozšířené knihy, do kterých se zaznamenávaly zemské i městské zápisy oficiálního i soukromožalobního trestního řízení. Většinou měly podobu volných listů. Tyto knihy byly používány od první poloviny 13. století. Mezi nejvýznamnější a dochované smolné knihy na Chebsku patří Kniha Klateb (Achtbuch), Kniha zločinů (Das Buch der Gebrechen), Kniha vyznání (Aussagebuch, Geständnisbuch nebo Urgichtenbuch) a zvláštní kopiář reversů⁹⁹ (Urfehdenkopiale).

4.2 Klatba

Jednalo se o těžký trest. Byla také využívána v kanonickém právu, kde znamenala úplné či částečné zbavení účasti v církvi. Ve světském právu se klatby využívalo jako těžký trest za zločin. Zločinec byl vyloučen ze společnosti a byl

⁹⁷ Knoll, V.: Poznámky k dějinám středověkého trestního práva na Chebsku, Sborník Společnosti pro výzkum kamenných křížů, 2005, Výbor prací členů společnosti, Muzeum Aš, Aš, 2005, str. 11.

⁹⁸ Knoll, V.: O smolných knihách chebských. Právněhistorické studie, Univerzita Karlovy v Praze, 2009, roč. 40, str. 400.

⁹⁹ Knoll, V.: 2009, op. cit., str. 393.

zbaven právní ochrany, v té době jak ochrany lidské, tak i světské. Ostatní lidé takovému zločinci nesměli poskytnout žádnou pomoc.

Již v právu římském se objevil podobný institut a to aquae et ignis interdictio. Byla to forma nuceného vyhnání. Aqua et ignis interdictio se využívala v době královské za těžké zločiny, za které byla uložena smrt. Doslovně to znamenalo odepření vody a ohně. Úředně bylo zakázáno poskytnout psanci přístřeší a stravu. Psanci byl také zbaven veškerý majetek. Za císařské doby byl tento institut ukládán i za politické zločiny. Později byl tento institut nahrazen vyhnáním dobrovolným neboli exilem.

Staré germánské právo tento institut používalo. Jednalo se o acht nebo verbannung. Tento člověk byl vyloučen ze společnosti a stal se nepřítelem, kterého mohl kdokoli pronásledovat a zabít. Chtěl-li se zachránit, musel utéct, zdržovat se a žít v lesích. Majetek propadl jeho pánu nebo králi či obci. Jeho žena se stala vdovou a potomci sirotky. Dále se klatba užívala jako donucovací prostředek, aby se dotyčný člověk dostavil na soudní jednání. Ta se později stala dominantní, než klatba uvalovaná za zločin. Do klatby se uvrhovali ti zločinci, kteří porušili veřejný mír. Saské zrcadlo činilo rozdíl mezi prostou klatbou, která byla nazývána verfestung, a těžkou klatbou neboli říšskou, která byla nazývána acht.¹⁰⁰ Prostou klatbu vynášel pouze soud a vztahovala se jen na ten soudní obvod. Prostá klatba se netýkala majetku a pominula, pokud se dotyčný dostavil k soudnímu jednání. Jestliže se dotyčný do jednoho roku k soudu nedostavil, aby byla klatba zrušena, tak žalobce mohl požádat soud, aby na dotyčného byla uvalena nová klatba, která ale byla stupňovaná a nazývala se aberacht nebo oberacht. Jejím uvalením byl dotyčný zbaven právní ochrany. Na rozdíl od prosté klatby, říšskou klatbu mohl uvalit na dotyčného pouze král resp. císař a vztahovala se na celou říši. Později mohl také soud uvrhovat říšské klatby. Jednalo se o říšský soud, říšský dvorský soud a říšský komorní soud. Počátkem 16. století postupně používání klatby začalo ustupovat, protože nový říšský trestní zákoník Constitutio Criminalis Carolina, který vydal v roce 1532 Karel V. a norimberský hrdelní řád z roku 1526 s tímto institutem nepočítaly.¹⁰¹ V menší míře byla používána u říšského komorního soudu, kde byla v roce 1698 vynesena naposledy a říšská dvorská rada ji použila naposledy v roce 1709.

¹⁰⁰ Ottův slovní naučný, 14. díl, 1899, vydavatel J. Otto v Praze, str. 316.

¹⁰¹ Knoll, V.: Žít „mezi vlky a ptáky“. Črta z dějin trestního práva na Chebsku. Naděje právní vědy, Býkov 2006, Sborník mezinárodního setkání mladých vědeckých pracovníků konaného ve dnech 29.6 – 1.7.2006 na Zámeckém statku Býkov, Eds. Vilém Knoll – Václav Bednář, Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., Plzeň, 2006, str. 273 a 274.

4.3 Chebský Acht

Vycházel z říšské klatby neboli Reichsacht. Byl vyvrcholením trestního akuzačního procesu a to většinou na základě soukromoprávní žaloby. Pokud byla klatba na odsouzeného uvalena, tak byla uvalena klatba, jak říšská, zemská, tak i městská. „Z chebských pramenů vyplývá, že se zde klatba užívala při vraždě, zabití, zhářství, loupeži i krádeži, ublížení na těle a příležitostně při těžkém nactiutrhaní, únosu a zločinu proti mravnosti.“¹⁰² Dále se používala jako donucovací procesní prostředek při opakovaném předvolání obžalovaného, který se nedostavil k soudu. Ještě také mohla být použita jako smluvní trest, tedy jako další donucovací prostředek. Podstatou byla dohoda dlužníka s věřitelem, kteří mezi sebou uzavřeli dlužní listinu a v této listině mohla být obsažena klausule, že pokud dlužník nesplní svůj závazek, tak mohl věřitel dlužníka uvrhnout do klatby. Bylo to zajištění závazku a věřitel měl právo na náhradu škody. Tohoto institutu se na Chebsku ve velké míře nevyužívalo, i když v některých zápisech v chebském Achtbuchu se tyto smluvní delikty vyskytují, kdy žaloba byla podána pro určitou částku peněz.

Chebský acht fungoval stejně jako klasická klatba. Odsouzený, nad kterým byla vynesena klatba, se stal psancem. To znamená, že byl vyloučen ze společnosti a ztratil všechna práva a svobody, postavení a čest. Z jeho manželky se stala vdova a z jeho potomků sirotci. „Mohl žít jen v divočině, „mezi vlky a ptáky“.“¹⁰³ V dřívějších letech měli ostatní právo takového psance zabít, ale později ho mohli pouze zadržet. Pokud měl psanec pomocníky, anebo mu někdo poskytl pomoc, tím že mu poskytl přístřeší nebo stravu, dostal se sám do klatby. Od 2. poloviny 14. století bylo podle městského práva chebským Františkánům zakázáno poskytovat azyl psancům.

Klatba byla oznámena z kazatelny farního kostela sv. Mikuláše a to na základě rozhodnutí soudu a za přítomnosti dvou přísedících, kteří byli přísedícími u Achtgerichtu.¹⁰⁴ Poté se provedl zápis do knihy, která se nazývala Kniha klateb neboli Achtbuch.

„Snětí klatby mohl dosáhnout odsouzený poté, co se kál, smluvil se s příbuznými své oběti či obětí samotnou a zaplatil jim peněžitou náhradu,

¹⁰² Knoll, V.: 2006, op. cit., str. 271.

¹⁰³ Knoll, V.: 2009, op. cit., str. 401.

¹⁰⁴ Knoll, V.: 2009, op. cit., str. 401.

*případně v jejich prospěch převedl část svého majetku.*¹⁰⁵ Odsouzený musel složit přísahu a poté zaplatit soudní poplatek za smír neboli Friedensgeld. U klatby stupňované byl tento proces obtížnější. U smírčích smluv se vedle finanční náhrady používalo také pokání. *„To mělo řadu podob – nejčastěji povinnosti vykonat pouť na nějaké svaté místo, například do Říma nebo do Cách, dále uhradit případně vzniklé náklady na lékaře, financovat pohřeb a nechat sloužit určitý počet zádušních či pamětních mší za mrtvého, obětovat určité množství vosku na svíčky. Součástí celého aktu bylo pravidelně i odprošení pachatele.*¹⁰⁶ Nebo se mohl postavit smírčí kříž, který byl také výrazem pokání. Na území dnešního Chebska najdeme přes 100 kusů těchto smírčích křížů. *„Další se nachází také v německé části historického Chebska. Je však těžké rozhodnout, zda mají vztah k právu, neboť existuje značná disproporce mezi malým počtem známých smírčích smluv a velkým počtem křížů se znaky, podle kterých by je bylo možno zařadit mezi kříže smírčí.*¹⁰⁷

Dalším krokem bylo vyškrtnutí z Knihy klateb. To se provádělo mřežováním zápisu. V některých záznamech Knihy klateb se objevilo vyškrobání buď jména odsouzeného, nebo i velké části záznamu. To se pravděpodobně stávalo u významných osob města Chebu nebo u osob, na které byla uvalena klatba neoprávněně.¹⁰⁸

4.4. Achtbuch neboli Kniha klateb

Byla založena kolem roku 1310 a používána do roku 1668. Dochovala se ve dvou neúplných svazcích.¹⁰⁹ V prvním svazku se nacházejí zápisy z let 1310 – 1390 a ve druhém zápisy z let 1391 – 1668. Zápisy v této knize byly proskripční. Na počátku 20. století byly probádány a znovu napsány chebským archivářem Karlem Siegelm. Jeho práce byla nazvána *Das Achtbuch des Egerer Schöffengerichts aus der Zeit 1310 bis 1390* a *Das Achtbuch II des Egerer Schöffengerichts von Jahr 1391 bis 1668.*¹¹⁰

¹⁰⁵ Knoll, V.: 2009, op. cit., str. 401.

¹⁰⁶ Knoll, V.: 2005, op. cit., str. 16.

¹⁰⁷ Knoll, V.: 2005, op. cit., str. 17.

¹⁰⁸ Knoll, V.: 2006, op. cit., str. 278.

¹⁰⁹ Státní okresní archiv Cheb, fond 1, knihy č. inv. 977, Achtbuch I a 978, Achtbuch II.

¹¹⁰ *Das Achtbuch des Egerer Schöffengerichts aus der Zeit 1310 bis 1390.* Ed. K. Siegel, In: *Mitteilungen des Vereines für Deutschen in Böhmen* 39, Prag 1901, s. 238 – 271 a 375 – 425; *Das Achtbuch II des Egerer Schöffengerichts von Jahr 1391 bis 1668.* Ed. K. Siegel, In: *Mitteilungen des Vereines für Deutschen in Böhmen* 41, Prag 1903, s. 345 – 286 a 525 – 579.

Heinrich Gradl se mylně domníval, že originály Achtbuchu byly ztraceny. Knihy však byly uloženy v Českém Muzeu v Praze. Karl Siegel zajistil jejich přepravu do Chebu a později je začal zpracovávat. Byla svázána ve dřevěných deskách a obsahovala celkem 42 pergamenových listů. Zprvu klatby nebyly datované, ale od roku 1357 se s datováním začalo a to nejprve pouze podle let a později i podle dní. Karl Siegel první případy klateb zařadil k rokům kolem 1310 a to z důvodu zmíněných jmen v těchto případech. Jednalo se o jména „Cristian Heckel“ a „Cunrad an dem Kornpuhel“. Rody Heckelů a Kornbühlerů, které byly ministeriálního původu.

Do této knihy se zapisovaly klatby vynesené chebským Achtgerichem. Knihu tvoří 505 zápisů, ale v knize chybí několik foliantů, takže jich mohlo být i více. Nejvíce zápisů klateb uvalených, bylo za různé druhy usmrcení. Jedná se zhruba o 85 % zápisů. Další uvalené klatby byly za krádeže, loupeže, žaloby na dlužníka pro nesplacení dluhu, pro nedostavení se k soudu, ublížení na zdraví, urážky na cti, zhářství a zábor statků.¹¹¹

¹¹¹ Knoll, V.: 2006, op. cit., str. 274.

5. Územní rozsah jurisdikce chebského soudnictví

5.1 Územní rozsah

Největší územní rozsah mělo Chebsko na samém počátku svého vzniku. Z prvních písemných zpráv, které se dochovaly o vládě markrabat Severní Marky (Nordgau), pánů z Vohburga, náležely Chebsku mimo území, jež se dnes nachází na území České republiky, také teritoria v dnešní bavorské Horní Falci (Stiftland, Sechsamterland), francké předhůří, horské části Smrčín a nejjihnější cíp dnes saského Vogtlandu (Stračí pohorie).¹¹² Území bylo ohraničeno přírodními hranicemi, a to horskými pásy Smrčín, Krušných hor, Slavkovským lesem, Českým lesem a pahorkatinou u Tirschenreutu. Východní hranici tvořil Libocký potok, od jeho ústí do Ohře až po horu Dyleň.

První územní ztráty Chebsko utrpělo za vlády Děpolda III., který daroval několik osad a půdu klášterům Reichenbach (1118) a Waldsassen (1133), které sám založil. Cisterciáci z Waldsassenu z počátku založili v okolí kláštera 15 nových osad a darem získali celou řadu již existujících osad. Kolem roku 1165 začali kolonizovat Lubský újezd. V roce 1217 získali výměnou s hrabaty z Ortenburgu okolí Tirschenreutu. Všechna tato území byla postupně vydělena z historického Chebska. Po přechodu Chebska do majetku tehdy vládnoucí dynastie Štaufů (1146), došlo k dalším územním ztrátám (část jižního Vogtlandu, Lubský újezd, Ašsko a okolí, pomezí oblasti kolem Bischofsgrünü a Tirschenreutu). Od poloviny 12. století tak Chebsko zaznamenalo územní ztráty ze všech stran, pouze východní hranice mezi Dyleň a Slavkovským lesem se změnila minimálně. Souviselo to s tím, že tato hranice nebyla jen hranicí Chebska a Českého království, ale též hranicí církevní mezi Pražským a Regensburským biskupstvím. Územní ztráty z počátku štaufské vlády se podařilo získat zpět pouze v ojedinělých případech (území západně od Selbu). Po zániku štaufské vlády v oblasti v roce 1266 teritoriální ztráty pokračovaly. Stávající vládcové Chebska, původní štaufští ministeriálové, postupně ztrácely své postavení v konkurenčním boji s rostoucí mocí města Chebu, a byli nuceni, aby si udrželi svůj vliv hledat politickou podporu u okolních mocipánů, za kterou mnohdy zaplatili zástavou svých majetků. Kromě toho se Chebsko stalo na více než 50 let předmětem sporu

¹¹² Kubů, F.: Územní rozsah chebského městského státu ve 14 a 15. století, Sborník Chebského muzea, 1997, Cheb, str. 7.

mezi českými a říšskými panovníky. Na počátku 14. století se jednalo již o velmi masivní ztráty. V roce 1322 byl nejbližší hrad markrabat Norimberských, Hohenberg, vzdálen pouze několik kilometrů od Chebu. Celkově v roce 1322 z původního štaufského Chebska zbylo pouze 113 osad, chebská falc, města Cheb a Redwitz a 15 hradů a opevněných sídel. Zbylé Chebsko bylo územně soustředěno především do Chebské kotliny a v roce 1322 se z velké části nacházelo ve vlastnictví města Cheb. Český král držel v podstatě pouze Chebskou falc a několik k ní příslušejících vesnic. V podstatě lze tedy říci, že bývalé štaufské Chebsko bylo rozděleno mezi město Cheb, Norimberské purkrabí a klášter Waldsassen.¹¹³

Mezi lety 1322 – 1412 došlo k dalšímu zmenšení území Chebska. Zvláště citlivá byla definitivní ztráta Lubského újezdu, která posunula hranici daleko na jih Sechsamterlandu (Selb, Wundsiedel, Weisenstadt a Hohenberg), Ašska a Vogtlandského výběžku. Kolem roku 1450 se území Chebska v podstatě zredukovalo na Chebskou kotlinu a několik osad mezi Chebem a Marktredwitzem. V roce 1501 se Chebsko ustálilo v hranicích, jak je známe až do počátku 18. století.¹¹⁴ A na závěr lze tedy říci, že v průběhu staletí ztratilo Chebsko téměř polovinu svého území a to z cca 700 km² na cca 380 km².

Na rozdíl od Františka Kubů, který vymezil hranice Chebska podle dochovaných údajů z daňových rejstříků, jsem provedla totéž porovnání s tím, že jsem porovnála zápisy v Knize klateb z pohledu jurisdikce chebského soudu. Porovnála jsem územní ztráty, kde Chebsko přišlo o Waldsassen a okolí, přičemž Cheb zajišťoval ještě po nějakou dobu ochranu kláštera, Wunsiedel a okolí, Tirschenreuth a okolí, Ašsko a Selb. Těchto pět referenčních obcí jsem vyhledala v zápisech Knihy klateb a vyhledala jsem k nim odpovídající zápisy. Tyto zápisy se pohybují v rozmezí let 1310 -1399. Poté se zápisy z těchto oblastí v Knize klateb, již nevyskytují. Použitím jiného zdroje informací jsem došla ke stejnému závěru jako František Kubů o územním rozsahu Chebska v tomto období.

Další statistiku jsem vztahovala na samotné osoby odkud pocházely. Rozdělila jsem je na oběti, žalobce, pachatele a samotné místo činu.

Oběti

Ze všech případů zaznamenaných v Knize Klateb, se podařilo zjistit s určitostí původ oběti ve 142 případech z 504 záznamů, což je 28,17 %.

¹¹³ Kubů, F.: 1997 op. cit., str. 7 – 14.

¹¹⁴ Kubů, F.: 1997 op. cit., str. 15 – 19.

Celkem pocházeli z 82 míst: Aš – 2, Bamberg – 1, Cetnov – 1, Čížebná – 1, Dlouhé mosty – 1, Dolní Lomany – 2, Dolní Pelhřimov – 1, Dolnice – 1, Doubrava – 3, Doubrava (zaniklá obec) – 1, Dřenice – 1, Dvory – 1, Epprechstein – 1, Fischern – 1, Gera – 1, Háje – 1, Hardeck – 1, Hartoušov – 1, Házlov – 4, Hof – 2, Horní Částkov – 1, Horní Lomany – 3, Horní Ves – 3, Hrozňatov – 2, Hůrka – 1, Cheb – 25, Chocovice – 2, Jesenice – 4, Jindřichov – 1, Kopaniny – 1, Kozly – 1, Krásná Lípa – 2, Kynšperk – 1, Lesina – 1, Lesná – 2, Libava – 1, Lipoltov – 2, Lipová – 2, Lítov – 1, Loužek – 3, Mechová – 2, Milhostov – 2, Mktredwitz – 1, Mostek – 1, Mugel – 1, Münchenreuth – 1, Mýtina – 2, Nebanice – 3, Neuhausen – 1, Nový Drahov – 1, Nový Žďár – 1, Oberthörlau – 1, Okrouhlá – 2, Ostroh – 1, Palič – 1, Podhrad – 1, Podílná – 1, Polná – 1, Pomezná – 2, Potočiště – 1, Rotstein – 1, Selb – 1, Seußen – 1, Schlottenhof – 1, Skalka – 1, Skalná – 3, Stebnice – 1, Střížov – 1, Šitboř – 1, Tábořská – 1, Trautenberg – 1, Trpěš – 1, Třeběň – 3, Úbočí – 1, Újezd – 1, Vokov – 1, Vrbová – 1, Všeboř – 3, Weiden – 1, Wunsiedel – 1, Zerzen – 1, Žírovice – 1.

Nejvíce obětí pocházelo s Chebu. Ostatní místa, ze kterých pocházelo více obětí, leží podél nebo na křižovatkách obchodních cest.

Žalobci

Ze všech vynesných kladeb se původ navrhovatele podařilo zjistit v 355 případech, což je 70,44 %. Pocházeli ze 134 míst: Arzberg – 2, Aš – 2, Auerbach – 1, Bad Elster – 1, Bärnau – 1, Cetnov – 3, Dlouhé Mosty – 2, Dobroše – 1, Dolní Částkov – 1, Dolní Lažany – 1, Dolní Lipina – 1, Dörflas – 1, Doubí – 1, Doubrava – 2, Dřenice – 1, Dressendorf – 1, Dvorek – 1, Epprechstein – 1, Fischern – 5, Gera – 1, Háje – 3, Hardeck – 1, Hartoušov – 5, Házlov – 9, Hluboká – 2, Hněvín – 2, Höflas – 1, Horní Částkov – 2, Horní Dvory – 1, Horní Lomany – 3, Horní Paseky – 1, Horní Pelhřimov – 1, Hrádek – 1, Hradiště – 1, Hraničná – 3, Hrozňatov – 4, Hůrka – 3, Cheb – 93, Chlum sv. Máří – 1, Choječná – 1, Jesenice – 1, Jindřichov – 2, Kacěrov – 1, Konnersreuth – 1, Kopanina – 2, Korbersdorf – 1, Kozly – 2, Krapice – 3, Krásná Lípa – 8, Kynšperk – 2, Landwüst – 1, Lažany – 1, Lesina – 2, Lesná – 1, Lestkov – 1, Leutendorf – 1, Libá – 1, Lipoltov – 2, Lítov – 1, Loket – 1, Lomany – 1, Loužek – 1, Luby – 2, Maiersreuth – 1, Maškov – 1, Mechová – 2, Milhostov – 5, Mktredwitz – 4, Mokřiny – 1, Mugel – 1, Münchenreuth – 1, Mýtina – 5, Na rovince – 1, Nebanice – 1, Neuhausen – 1, Neundorf – 1, Nový Drahov – 3, Nový Kostel – 2, Nürnberg – 1, Obilná – 2, Odolenovice – 2, Okrouhlá – 4, Opatov – 1,

Ostrov – 1, Otov – 1, Palič – 4, Plavno – 1, Podhoří – 1, Podhrad – 1, Podhradí – 4, Podílná – 1, Polná – 2, Pomezí nad Ohří – 1, Pomezná – 3, Potočiště – 4, Povodí – 1, Rathasam – 1, Reitenbach – 1, Rovná – 1, Rüggersgrün – 1, Salajna – 4, Selb – 3, Seußen – 2, Schachten – 1, Schirnding – 2, Šitboř – 4, Skalka – 1, Skalná – 3, Slatina – 6, Sokolov – 1, Sorkov – 1, Stará voda – 1, Staré sedlo – 2, Stebnice – 5, Střížov – 1, Táborská – 1, Těšov – 10, Tirschenreuth – 1, Trautenberg – 1, Treuen – 1, Trpěš – 1, Tršnice – 1, Třebeň – 2, Vackov – 2, Vojtanov – 2, Vokov – 1, Vrbová – 2, Všeboř – 1, Weiden – 1, Wildenhoff – 1, Wölsau – 5, Wunsiedel – 4, Zittau – 1, Žandov – 1, Žirovice – 2.

Nejvíce jich bylo z Chebu, ostatní místa jsou spíše náhodná a nevykazují žádný nápaditý obrazec. Toto je dáno tím, že navrhovatel byl s obětí v nějakém blízkém vztahu, ať již příbuzenském nebo jiném, a nutně nemusel pocházet ze stejného místa jako oběť.

Pachatel

S určitostí se původ pachatele podařilo zjistit v 349 případech, což je 69,25% z všech popsaných zločinů. Pachatelé pocházeli celkem ze 143 míst: Adelsdorf – 1, Arzberg, - 2, Aš – 5, Auerbach – 1, Bad Elster – 2, Bernstein – 1, Bodnershof – 1, Bor – 1, Božetín – 3, Brand – 1, Brtná – 1, Bříza – 1, Cetnov – 1, Dobrošov – 3, Dolní Částkov – 1, Dolní Lažany – 1, Dolní Lomany – 1, Dolní Pelhřimov – 1, Doubí – 2, Doubrava – 2, Dřenice – 2, Dvorek – 3, Dvory – 1, Eggloffstein – 1, Erfurt – 1, Forchheim – 1, Greuenreuth – 1, Groppenheim – 1, Guttenberg – 1, Hanzerberg – 1, Harra – 1, Hartmannsreuth – 1, Hartoušov – 2, Házlov – 14, Heidelberg – 1, Hirzberg – 1, Hněvín – 2, Hof – 1, Hohenberg – 1, Höchstädt – 3, Horní Hraničná – 1, Horní Lažany – 1, Horní Lomany – 3, Horní Rozmyšl – 1, Horní Ves – 5, Hradiště – 1, Hřebený – 6, Cheb – 31, Chocovice – 1, Chvoječná – 1, Jesenice – 5, Jimlíkov – 1, Jindřichov – 3, Kacéřov – 1, Kager – 2, Kemnath – 1, Kopanina – 3, Korbersdorf – 4, Kozly – 3, Krapice – 4, Küps – 1, Kynšperk – 4, Lázně Kynžvart – 1, Lažany – 2, Lengelfeld – 1, Libá – 5, Liboc – 1, Lipoltov – 1, Lítov – 1, Locket – 3, Lorenzreuth – 2, Markhartsgrün – 1, Mechová – 1, Milhostov – 5, Mktredwitz – 2, Mugal – 1, Mülen – 1, Münchenreuth – 4, Mýtina – 11, Mýtinka – 1, Na rovince – 1, Nebanice – 3, Nejde – 2, Neuhausen – 2, Nová Ves – 1, Nový Drahov – 5, Nový Žďár – 1, Oberkotzau – 1, Obilná – 3, Okrouhlá – 4, Oschwitz – 1, Ostrov – 2, Otov – 1, Palič – 2, Pelhřimov – 3, Plesná – 4, Podhrad – 1, Podhradí – 3, Pomezí nad Ohří – 1, Pomezná – 3, Potočiště – 3, Pullenreuth – 1, Rabenstein – 1, Raitenbach – 1,

Regenburg – 2, Reithenbach – 1, Rodesgrün – 1, Rohrbach – 1, Rösrau – 1, Röthenbach – 1, Rotstein – 1, Salajna – 1, Selb – 5, Seußen – 5, Schätzenreuth – 1, Schirnding – 4, Schönberg – 3, Skalka – 3, Skalná – 3, Slatina – 1, Sokolov – 2, Starý rybník – 1, Stebnice – 4, Suchá – 1, Šitboř – 7, Táborská – 1, Thiersheim – 2, Thölau – 1, Tirschenreuth – 3, Trautenberg – 4, Trpěš – 3, Tršnice – 3, Třebeň – 3, Tůně – 1, Újezd – 1, Vackov – 2, Voitsberg – 1, Vojtanov – 4, Vokov – 1, Vonšov – 1, Vrbová – 1, Vysoká – 1, Waldsassen – 1, Weissenstadt – 1, Wenden – 1, Werda – 1, Wunsiedel – 1, Zettlitz – 2, Zwergengrün – 2, Žandov – 2, Žirovice – 3.

V tomto případě není počet pachatelů pocházejících z Chebu, oproti počtu pachatelů pocházejících od jinud, tak markantní, spíše se v ostatních případech vytváří opět obrazec rozložený kolem hlavních komunikací.

Místa činu

Míst činu se podařilo lokalizovat celkem 64. Byly to tato místa: Cleußlein – 1, Dolní Hraničná – 1, Dolní Lažany – 1, Dolní Pelhřimov – 1, Doubí – 1, Doubrava – 2, Dřenice – 3, Hartoušov – 1, Hněvín – 2, Horní Lomany – 2, Horní Ves – 2, Hradiště – 3, Hůrka – 1, Cheb – 24, Chocovice – 1, Jesenice – 5, Klest – 1, Kopanina – 4, Kopaniny – 1, Kunreuth – 1, Lehenstein – 2, Libá – 3, Libavá – 1, Loužek – 1, mezi Dvorkem a Starým rybníkem, blízko sv. Anny – 1, mezi Kynšperkem a Lipoltovem na poli - 1, mezi Libou a Táborskou – 1, mezi Nebanicemi a Obilnou – 1, mezi Skalkou a Spittelhoffem – 1, mezi Skalnou a Házlovem na oraništi – 1, mezi Skalnou a Vojtanovem – 1, mezi Třšnicemi a Doubím – 2, Milhostov – 5, Mktredwitz – 1, Mýtina – 2, na nivě u Doubí – 2, na poli mezi Střížovem a Slatinou - 1, na poli mezi Táborskou a Polnou – 1, na rozcestí Stebnice a Dřenice – 1, Nebanice – 3, Neualbenreuth – 2, Nový Žďár – 1, Ostroh – 1, Palič – 1, Podhrad – 1, Podílná – 1, Poliermhül – 1, Pomezí nad Ohří – 2, Pomezná – 1, říšská silnice – 4, Schirnding – 1, Skalka – 1, Skalná – 1, Slatina 1, Slebiczen – 1, Stebnice – 1, Šneky – 1, Třebeň – 3, u pána velkého rybníka v políčkách – 1, Újezd – 1, Vackov – 1, Vokov – 1, Zeidelweid – 1, Žandov – 1.

Bylo v nich celkem spácháno 121 zločinů ze všech případů, což je 24 %. Toto číslo je pro vytvoření statistiky velmi nízké, nicméně se při promítnutí jednotlivých míst na mapu opět vykresluje spojitost s obchodními cestami a jejich křižovatkami. Chebem, jako významným kupeckým městem procházely důležité dopravní tepny. Hlavní byla říšská cesta z Norimberka do Prahy, která vedla přes

Marktredwitz a Louny. Ústila zde také obchodní cesta vedoucí z Vogtlandu. Vycházela odtud důležitá, stará zemská stezka, do nitra Čech směřující Teplou, Tachovem a Plzní. Dále na území Chebska bylo napojení na starou solnou stezku, vedoucí ze soliváren u Halle, podél řeky Bílý Halštrov až do Vogtlandu a následně až do Chebu a Hofu. Dále byl Cheb napojen přes Nový kostel, Luby a Kraslice na cesty vedoucí do bohatých rudných nalezišť Krušných hor. Dále se zde na říšskou silnici napojovaly cesty vedoucí přes Aš a Selb do Erfurtu a Bambergu či Würzburgu. Všechny tyto cesty přiváděly do Chebu obrovské množství zboží, a zároveň mu byla poskytnuta možnost své vlastní zboží vyvést na všechny světové strany. Samozřejmě k tomuto pohybu zboží, byl i úměrný pohyb osob, které s tímto zbožím obchodovaly, nebo jej přepravovaly.

Body zakreslené na mapě č. 1 referenčně ukazují na spojitost mezi trasami těchto výše uvedených cest a v případech popsanych v Knize klateb. Jedná se o tyto místa Doubrava, Dřenice, Hartoušov, Horní Lomany, Cheb, Jesenice, Kynšperk, Milhostov, Marktredwitz, Mýtina, Nebanice, Podhrad, Pomezná, Skalka, Skalná, Stebnice a Třebeň.

Obrázek 1 Mapa okolí Chebu

5.2 Případy před ním projednávané

Případy projednávané před chebským Achtgerichtem byly z počátku jednoduché. Vynesení klateb vůči pachatelům bez podrobnějších popisů, jak místa, tak i činů. Z počátku nebyly uvedeny ani letopočty či datумы. S vývojem městské správy a soudnictví, však nastala potřeba podrobnějších záznamů, přibývali přísedící a žalobce, přesněji se určovala místa i pachatelé, údaje o zločinu jako

takovém a o jeho obětech. Ve všech věcech pečliví chebští občané, tak vytvořili s postupem času pravou „účetní knihu zločinů“. Ve většině případů se jednalo o zločiny násilné jako vražda, zabití či těžké ublížení na zdraví. Jsou zde však také případy majetkové, těžké urážky na cti a mravnostní.

Knihy klateb obsahují 504 zápisů. Největší část uvalených klateb bylo za zabití, vraždu či loupežnou vraždu. Těchto klateb bylo uvaleno 432 což je 85 % všech zápisů. Jelikož je ve většině těchto případů popsán pouze čin jako takový, nikoli motivy, které k němu vedly, nelze vytvořit statistiku, z jakého důvodu byly spáchány. Dalšími byly krádeže a těch už bylo podstatně méně a v Knize klateb jich je 22. Za loupeže bylo uvaleno 13 klateb. Dalších 13 klateb bylo uvaleno za dlužnictví. Za nestání před soudem bylo uvaleno 10 klateb. Dva zápisy se týkají ublížení na zdraví. Po jednom zápise se objevují žhárství, zábor statků a urážka na cti. Sedm zápisů nelze zařadit, protože pachatel byl proskribován anebo se jednalo o kombinaci deliktů.¹¹⁵ V jednom případě se jednalo o vydání zločince.¹¹⁶ V Achtbuchu je sice jenom 504 zápisů, ale pokud jednotlivé případy rozklíčujeme, dobereme se, co se týče zabití (i vraždy), dluhy, loupeže (i krádeže) a spolupachatelství, k číslu 556. Toto vyplývá z toho, že některé klatby byly uvaleny hned na několik osob, a to, jak za čin jako takový, tak za spolupachatelství. Toto číslo ovšem není konečné, neboť některé případy nejsou ve statistice zohledněny.

Ze zápisů se dozvíme, že v roli žalobců vystupují samotné oběti, příbuzní nebo přátelé. Mimo případů, kde jsou žalobci samotné oběti, je jejich spojitost se zaznamenanými případy irelevantní. Zakládá se pouze na příbuzenském, přátelském, či jiném blízkém vztahu vůči oběti, a tudíž na vymezení územního rozsahu nemají vliv.

Nejvíce zločinů popsaných ve smolných knihách se stalo v samotném Chebu, který byl v té době bohatou, rušnou a lidnatou metropolí. Další místa činu dovolují závěr, že většina zločinů se stala podél, nebo na křižovatkách rušných obchodních cest, jež v té době oblast protínaly (Horní Lomany, Kopanina, Milhostov, Mýtina, Jesenice, Libá, Házlov aj.).

Ve většině případů se bydliště obětí shodovalo s místem činu.

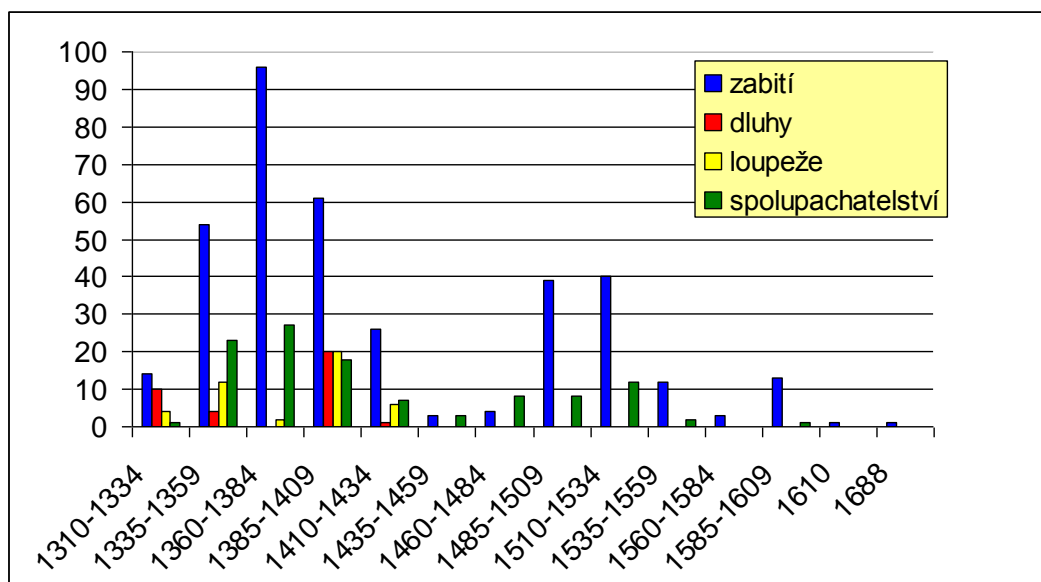
Co se týče osob pachatelů, je skladba jejich původu daleko pestřejší, neboť se do oblasti přistěhovalo mnoho lidí z bližšího i vzdálenějšího okolí, či jiných

¹¹⁵ Knoll, V.: 2006, str. 274.

¹¹⁶ případ č. 222, Das Achtbuch II, 1903, op. cit., str. 579 nebo viz příloha této práce.

částí říše, které nepodléhaly chebské jurisdikci (Adelsdorf, Erfurt, Heidelberg, Höchstädt, Jimlíkov, Kager, Kynžvart, Loket, Markhartsgrün, Nejdeck, Ostrov nad Ohří, Raitenbach, Regensburg, Sokolov, Werda, Zettlitz a Waldsassen). Důvody pro tuto migraci mohli být ve většině případů ryze ekonomické, neboť Chebsko nabízelo mnohočetné příležitosti k obživě.

Pokud porovnáme množství zápisů, nejvíce jich je mezi lety 1335 – 1409, 337, což je 67 %. V těchto letech je také zajímavá skladba zločinů. V těchto dobách zřejmě končilo uvrhování do klatby za dluhy a loupeže či krádeže. Tyto delikty byly posléze řešeny jinými soudy a způsob jejich potrestání se změnil. Od roku 1435 do 1688, kdy zápisy končí, jsou zaznamenány převážně jen případy za zabití a spolupachatelství. Celkem 150, což je 33,56 % z celkem 477 případů za sledované období.

Graf 1 Přehled spáchaných zločinů v daném období

Celkem je však nutno přiznat, že analýza je neúplná, neboť jak jsem již výše uvedla, rané zápisky ve smolných knihách se omezují pouze na strohé vynesení kladeb bez místopisného určení.

Ve většině zápisů byl uvržen do klatby muž. Výjimkou je zápis, kde žalobci jsou poručníci dětí, kteří uvrhli do klatby Heinricha Weldelera za zadržování peněz. Další výjimka je případ z roku 1488 (v Achtbuch II.), kdy žalobce zastupuje svou sestru ve věci vraždy jejího muže. Pouze v sedmi případech byla odsouzena žena, a to za vraždu či zabití nebo spolupachatelství na něm. Hned první zápis v Achtbuch I. uvrhl do klatby ženu za spolupachatelství za

zabití (v letech 1310 – 1320). V roce 1368 uvrhl chebský občan do klatby Margaret di Elberin za zabití prostého čeledína. V roce 1383 uvrhla chebská občanka svého bratra a svou švagrovou do klatby za vraždu jejího manžela. Poslední odsouzenou ženou se stala Magdalena, manželka Hanbena Rupprechta za spolupachatelství za zabití v roce 1455. Ze zápisů Achtbuch I a Achtbuch II. zjistíme, že v některých případech byla žalobcem žena. Týkalo se to především případů za dluhy, vraždu, zabití a loupež. U případů týkajících se vražd, se žalobcem stala vdova po zemřelém manželovi.¹¹⁷

Výjimkou jsou případy z roku 1374 a 1384. V prvním případě jde o klatbu, kterou uvrhla sestra zavražděného. V druhém případě matka uvrhla do klatby řeznici za zabití jejího syna. Je to jediný případ, kdy na místě žalobce a místě žalovaného je žena. Tři případy se týkaly krádeží peněz. Další případ z roku 1389 se týkal chebské kramářky, která uvrhla do klatby útočníka za to, že napadl jejího čeledína a její služebnou na říšské silnici, ji chtěl okrást, pokusil se jí připravit o panenskou čest a ještě jí zavraždit vystřeleným šípem.

Další zajímavostí v Achtbuch I. a Achtbuch II. je, že žalobcem se několikrát stal Žid. Ve středověku byla v Chebu velká židovská obec. Cheb byl jedním ze středisek židovské vzdělanosti. Na základě privilegia císaře Zikmunda byli v roce 1430 z města Židé vypovězeni, ale o pět let později se židovské rodiny opět objevují ve městě. Pokud šlo o spor mezi Židem a křesťanem podléhal pravděpodobně pod jurisdikci zemského soudce. První případ, který je zaznamenaný v Achtbuch I. se stal v letech 1310 – 1330, kdy žid Abraham uvrhl do klatby Hermana Saltfuera za zabití bratra.¹¹⁸ U většiny případů šlo o dluhy a nezaplacení půjčených peněz. Zajímavý případ byl zaznamenán 5. 5. 1391, kdy Hansena Dellniczera uvrhl do klatby jeho švagr Chunrat Kloppfer za zcizení velkého množství peněz. V tento den byl uvržen stejný muž do klatby ještě celkem čtyřikrát od chebských židů ze stejného důvodu. Podobný případ se stal 20. 8. 1428, kdy Francze Richtera uvrhl do klatby jeho tchán za krádež a ve stejný den tak učinila i židovka Rehel a Wend z Ilburcku.¹¹⁹ Díky privilegii Václava IV. z 25. ledna 1379 a 11. října 1386 musel královský rychtář i soud vypomáhat chebským Židům k právu proti dlužníkům. O několik let později vzal panovník

¹¹⁷ Knoll, V.: Ženy a Židé ve světle chebských středověkých smolných knih. Poznámka k jejich postavení ve městě, Acta historico-iuridica Pilsensia 2006, Sborník příspěvků ze setkání pracovníků kateder právních dějin z České republiky a Slovenské republiky, Plzeň 21.-23.9.2006, Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., Plzeň 2007, str. 58-59.

¹¹⁸ případ č. 18, Das Achtbuch I.: 1901, op. cit., str. 241 nebo viz příloha této práce.

¹¹⁹ případy 75 – 77, Das Achtbuch II.: 1903, op. cit., str. 380 – 381 nebo viz příloha této práce.

chebské Židy pod svou ochranu, vydáním dalšího privilegia. Dalším zajímavým případem byl zápis, v době kolem let 1340 až 1350, kdy byl uvržen do klatby Jakub a žid ze Selbu za to, že Konráda z Hálova oloupili na říšské silnici. V této době byly loupežnické skupiny židů velmi neobvyklý jev.¹²⁰ V roce 1371 byl uvržen do klatby Hans Satler, syn žida z Erfurthu za zabití chebského občana. Je jen škoda, že nebyly záznamy z procesů s židy podrobnější, abychom mohli s nimi porovnávat procesy s křesťany a případně mohli najít nějaká specifika.¹²¹

Mezi další zajímavé případy patří velezrada, únos a zhárství, které se v Achtbuchu I. a II. objevují pouze jednou. A také uvržení do klatby starostou a radou 36. Případ velezrady, který je zaznamenán v Achtbuchu I. a to 29. 9. 1374. Uvrhnutí klatby na Berchtola Pechrera, že osočil radu, že jest jeden mezi nimi, který je císařova města a země zloděj, ale jelikož toto nedokázal, tak utekl před právem.¹²²

Případ únosu z 21. 3. 1382, kdy byl uvržen do klatby Fridel Obsser, za to že unesl manželku Otta Bernharta a oloupil mu na cti a na majetku.¹²³

Případ zhárství z roku 1390, kdy byl uvržen do klatby Jakob Chunrad.¹²⁴

Případů, ve kterých byl žalobcem starosta a rada 36 je pouze pět. První dva případy se staly v období 1350 až 1353. Do klatby byli uvrženi Albrecht Goppolt a Fritzena syna Albrechta za to, že vraždili lidi, loupili, křivě přísahali a tropili jiné neplechty, které se protiví, dovolujeme je jejich nepřítelům a zakazujeme jejich přátelům.¹²⁵

Za stejný čin v roce 1359 byli uvrženi do klatby opět Albrech Goppolt, Toman Goppolt, Fritzen Cramer a Hertil den Poho. Další případ se stal v roce 1360, kdy uvrhli do klatby Nikela Egerera, Hensila Egerera a Petira Ludewiga za to, že ukradli v noci koně. Poslední případ se stal v roce 1366, kdy uvrhli do klatby Nikela Posera za to, že týral lidi ve městě i na vesnici, ve dne i v noci.¹²⁶

Další zajímavostí je případ zabití, kde bratr oběti uvrhl do klatby nejen vraha, ale i devět lidí za spolupachatelství.¹²⁷

¹²⁰ případ 45, Das Achtbuch I.:1901, op. cit., str. 247 Knoll, V.: 2007, op. cit., str. 64 – 65, nebo viz příloha této práce.

¹²¹ případ č. 118, Das Achtbuch I.:1901, op. cit., str. 265, Knoll, V.: 2007, op. cit., str. 65, nebo viz příloha této práce.

¹²² případ č. 166, Das Achtbuch I.:1901, op. cit., str. 383 nebo viz příloha této práce.

¹²³ případ č. 223, Das Achtbuch I.:1901, op. cit., str. 403 nebo viz příloha této práce.

¹²⁴ případ č. 281, Das Achtbuch I.:1901, op. cit., str. 425 nebo viz příloha této práce.

¹²⁵ případ č. 106, Das Achtbuch I.:1901, op. cit., str. 260 - 261 nebo viz příloha této práce.

¹²⁶ případ č. 120, 142, 134, Das Achtbuch I.:1901, op. cit., str. 266 – 266, 375, 269 - 270 nebo viz příloha této práce.

¹²⁷ případ č. 60 – 69 Das Achtbuch I.:1901, op. cit., str. 250 - 251 nebo viz příloha této práce.

Případ z roku 1384 popisuje nájezd loupeživých rytířů a jejich čeledi na majetek jednoho chebského patricije a jeho poddaných a poté ukrytí pachatelů a přechovávání lupu.¹²⁸

Případ z roku 1392 je zajímavý tím, že se jedná o jeden z mála případů, kde dochází ke kombinaci více skutkových podstat, a to ze zhářství, znásilnění, loupeže a pokusu o vraždu.¹²⁹

Případ zabití z roku 1586 není zajímavý provedeným způsobem, ale je to zřejmě jeden z posledních případů, kde po dohodě s pozůstalými byla z pachatele, zřejmě po dohodě a zaplacení wergeldu¹³⁰, klatba sňata.¹³¹

Případy z koncového období, jsou již popsány velmi podrobně. Jsou v nich nejen místopisná určení, druh poranění, ale i druh zbraně, použité ke spáchání trestného činu. Zbraně byly rozmanité. V dvou případech se jednalo o použití střelné zbraně, ve dvou případech bodnutí rapírem a kordem a ve třech případech byl použit nůž na krájení chleba.¹³²

¹²⁸ případ č. 240 Das Achtbuch I.:1901, op. cit., str. 409 - 411 nebo viz příloha této práce.

¹²⁹ případ č.11 Das Achtbuch II.: 1903, op. cit., str. 352 nebo viz příloha této práce.

¹³⁰ wergeld, Das Achtbuch I.:1901, op. cit., str.235 - 236 nebo viz příloha této práce.

¹³¹ případ č. 207 Das Achtbuch II.: 1903, op. cit., str. 571 nebo viz příloha této práce.

¹³² případ č. 209,211,212,213,218, 219 Das Achtbuch II.: 1903, op. cit., str. 572-574, 576 - 577 nebo viz příloha této práce.

6. Další vývoj soudů v této oblasti

Postupem času se chebské trestní právo, které mělo soukromoprávní povahu, přeměnilo do práva veřejnoprávního. Vymizely některé instituty, které byly dominantní pro toto právo. Kupříkladu to byla klatba nebo narovnání, která nové zákoníky už neznaly. Cheb využíval ve složitějších případech také pomoc některých právnických fakult německých univerzit. Jako například v Ingolstadt, Wittenbergu, Lipsku a jiných. Chebský soud měl zvláštní postavení, jelikož se k němu mohly odvolávat některé nižší soudy v jeho blízkém okolí. Mezi tyto soudy, které byly stolicemi druhého řádu, patřily soudy v Lokti, Wunsiedelu a ve Žluticích. „*Přímo nebo zprostředkovaně byl Cheb vrchním právem pro města a městečka Arzberg (Lkr. Wunsiedel i. Fichtelgebirge), Aš (okr. Cheb), Bärnau (Lkr. Tirschenreuth), Bečov (okr. Karlovy Vary), Bochov (okr. Karlovy Vary), Hohenberg an der Eger (Lkr. Wunsiedel i. Fichtelgebirge), Horní Slavkov (okr. Sokolov), Karlovy Vary, Kirchenlamitz (Lkr. Wunsiedel i. Fichtelgebirge), Kraslice (okr. Sokolov), Krásné Údolí (okr. Karlovy Vary), Krásno (nad Lesy, okr. Sokolov), Kynšperk nad Ohří (okr. Sokolov), Loket (okr. Sokolov), Luby (okr. Cheb), Redwitz (Gde. Marktredwitz, Lkr. Wunsiedel i. Fichtelgebirge), Ostrov nad Ohří (okr. Karlovy Vary), Prameny (okr. Cheb), Selb (Lkr. Wunsiedel i. Fichtelgebirge), Schöneck im Vogtland (Lkr. Vogtlandkreis), Sokolov, Weissenstadt (Lkr. Wunsiedel i. Fichtelgebirge), Wunsiedel i. Fichtelgebirge a Žlutice (okr. Karlovy Vary). S jistou mírou pravděpodobnosti bude možno do chebského právního okruhu počítat také Dolní Žandov (okr. Cheb), Chyšce (okr. Karlovy Vary), Kynžvart (obec lázně Kynžvart, okr. Cheb) a Tirschenreuth.*“¹³³ Po roce 1532 používali chebští soudci při rozhodování trestní zákoník Karla IV. Constitutio Criminalis Carolina, nazýván též Hrdelní soudní řád Karla V. Pocházel roku 1532 a byl napsán pánem Johannem von Schwarzenberg, který předsedal dvorskému soudu bamberského biskupa. Vycházel z německých obyčejů a norem a to zejména z Constitutio criminalis Bambergensis z roku 1507, ale také z recipovaného římského práva. Jednalo se o trestní procesní řád, ve kterém se vyskytovaly prvky trestního hmotného práva. Carolina měla svá negativa i pozitiva. Mezi negativa patřilo používání tortury a fakt, že soudce, který soudil případ, byl zde i stranou, žalobcem, protože jeho úkolem bylo případ vyšetřit. Účelem tohoto zákoníku nebyla náprava pachatele, ale odplata za

¹³³ Knoll, V.: 2007, op. cit., str. 190 - 191.

spáchaný trestný čin. Jedním z pozitiv zákoníku, na tu dobu již celkem pokrokové, bylo rozlišení pokusu od dokonaného trestného činu, rozlišení mezi nedbalostí a úmyslem či zavedení polehčujících a přitěžujících okolností.¹³⁴ Proti rozhodnutí soudu neexistoval opravný prostředek. „*Carolina pokračuje v rozšíření „inkvizičního procesu“ na německém území, přičemž dále propracovává jeho hlavní zásady.*“¹³⁵ Navzdory doložce, která umožňovala upřednostňovat zvláštní právo, se i přesto Karlův trestní zákoník rozšířil skoro po celém Německu a stal se základem pro úpravy německého trestního práva až do 19. století. Na Chebsku se jednalo o podpůrný pramen. Chebský soud byl soudem poslední instance. Jinak se mohla využít pouze panovníkova milost.

Po nástupu Habsburků na český trůn, byla jejich snaha sjednotit právo ve všech zemích a podmanit si autonomní části země jako bylo Chebsko. Proto císař Ferdinand I. v roce 1548 zřídil apelační soud jako jediný královský odvolací soud pro všechna města království českého a nastal zánik vrchních soudních stolic a starých oblastí městských práv.¹³⁶ Apelační soud byl soudní institucí, která také byla nazývána Radou nad apelacemi. Založil ho Ferdinand I. Habsburský a to 20. ledna 1548 zřizovací instrukcí. Tento soud sloužil jako odvolací instance městských soudů. Prvotním záměrem Ferdinanda I. bylo, že to měla být odvolací instance pro všechny soudy i včetně zemského soudu, ale to se mu nepodařilo prosadit. Zřizovací instrukce vymezovala jeho kompetenci jen pro královská města, ale týkala se všech měst v zemích Koruny České. Do roku 1558 se mohly města odvolávat i k soudu Starého Města pražského, pokud s tím obě strany sporu souhlasily. Od tohoto roku byl příslušný jen apelační soud, který rozhodoval o odvoláních. Věcná působnost byla vymezena pro odvolání proti rozhodnutí ve věcech civilních i trestních. Osobní působnost byla dána měšťanům a vyšším stavům, a v trestních věcech i těm, kteří byli souzeni v první instanci krajskými hejtmany, radami královských měst nebo vrchnostenskými soudy. Také bylo ve zřizovací instanci zakázáno odvolávat se mimo zemi, například k soudům v Magdeburgu či Lipsku, a požadovat naučení z jiných soudů a vysokých škol.

V roce 1628 proběhla reforma apelačního soudu. Počet radů se zvýšil na 16 a apelační komora se přejmenovala na kolegium, které se dělilo na tři lavice a to panskou, rytířskou a doktorskou. Radové museli znát, jak právo městské, tak i

¹³⁴ Kolektiv autorů Právnické fakulty UK, 2004, op. cit., str. 412.

¹³⁵ Kolektiv autorů Právnické fakulty UK, 2004, op. cit., str. 411.

¹³⁶ Haubertová, K.: Loketsko v ortelních manuálech apelačního soudu v letech 1548-1740.

K zániku chebské oblasti městského práva po roce 1548, Sborník Chebského muzea 2005, Cheb, 2006, str. 8

zemské. Všichni radové museli být katolického vyznání a nesměli vykonávat žádnou jinou funkci. V roce 1644 byla vydána instrukce Ferdinandem III., ta zavedla zvláštní opravný prostředek. Tento prostředek se jmenoval rozklad, který měl vysvětlit nejasné formulace v rozsudku. Ten mohla podat strana do 14 dnů po vynesení rozsudku a rada o něm musela rozhodnout do 8 dnů. V 1661 byla přenesena na Radu působnost hejtmanství německých lén a Apelační soud se tak stal soudním úřadem první stolice pro Loketsko, Chebsko, Ašsko a Falc. Roku 1707 byl vydán Trestní zákoník Josefa I., který stanovil, že soudy, které vykonávají útrpné právo, mohou o radu žádat pouze Apelační osud. Roku 1752 byl zřízen Apelační soud v Brně s působností pro Moravu. Patentem z roku 1765 byla omezena hrdelní pravomoc městských soudů. Hrdelní pravomoc od tohoto roku mohly vykonávat jen městské soudy v Praze, Chebu a dalších městech. Roku 1783 byla Rada nad apelacemi změněna na Všeobecný apelační soud. Dne 6. dubna 1850 byl ministerským výnosem všeobecný apelační soud zrušen a vznikl nový Vrchní zemský soud pro Čechy.

Členové apelačního soudu byli jmenováni panovníkem a byla to placená funkce. S touto funkcí byl spojen zákaz přijímat pocty a dary. Jednalo se o první uplatnění soudcovské nezávislosti. Apelační soud byl složen ze 13 členů, kteří se nazývali apelační radové a to v poměru pět šlechticů, čtyři doktoři práv a čtyři zástupci měst. V čele apelačního soudu byl prezident, který pocházel z panského stavu. Jeho pravomocí bylo svolávat radu a kontrolovat ostatní členy rady. Apelační soud měl svůj pomocný a úřednický aparát, který se staral o jeho chod.

V zakládací instrukci byl obsažen jednací řád. Odvolání bylo zpoplatněno soudním poplatkem, který se ukládal do zvláštní truhly. Soudní poplatek byl poměrně vysoký a to proto, aby se odvolání nepodávalo v neopodstatněných věcech. Řízení bylo písemné a probíhalo jak v češtině, tak i v němčině, podle toho v kterém jazyce probíhalo u soudu nižšího. Odvolání se zasílalo Apelačnímu soudu, kde ho přijal sekretář a ten ho poté zapsal do registrů. Ty byly dvoje, jedny pro prezidenta a druhé pro sekretáře.¹³⁷ Lhůta pro rozhodnutí odvolání byla jeden měsíc od doručení odvolání, ale v některých případech, hlavně z moravských, slezských a lužických měst, do měsíce a půl od doručení. Jednání apelačního soudu se konala několikrát do týdne, kromě středy, soboty, neděle a svátků.

¹³⁷ Král, L.: Zřízení, pravomoc a působení apelačního soudu v době předbělohorské, Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, katedra právních dějin, diplomová práce, 2004, str. 59.

Pracovní doba byla v létě od 6 - 10 hodin a 13 – 16 hodin, v zimě se začínalo o hodinu později.

Sekretář určil referenta, který přednesl případ, a apelační radové se k němu mohli vyjadřovat. Při hlasování o rozsudku byla potřeba nadpoloviční většina hlasů kolegia. Při rovnosti hlasů rozhodoval hlas prezidenta. Rozsudek se vydával ve jménu krále. V rozsudku bylo dále označeno, že se jednalo o rozhodnutí apelačního soudu, dále pak, který soud rozhodoval v první instanci, označení stran sporu a odůvodnění rozhodnutí. Rozhodnutí mohlo být takové, že apelační soud mohl zrušit rozhodnutí a vrátit nižší instanci, potvrdit anebo sám rozhodnout ve věci samé.

Rozsudky byly zapisovány do dvou knih, jedny byly v jazyce českém a druhé v německém, České se nazývaly „manuály ortelní“ a německé „knihy protokolů“.

Dalším důležitým mezníkem ve sjednocení práva byla kodifikace městského práva. Již v 16. století se objevily první snahy o kodifikaci městského práva. Kodifikací byl pověřen Pavel Kristián z Koldína, který byl významným právníkem této doby, a to z iniciativy zemského sněmu a rady Starého Města pražského. V roce 1579 byla vydána oficiální kodifikace „Práva městská království Českého“. Apelační soud v roce 1580 tento zákoník prohlásil závazným pro městskou praxi. Nejdříve platil pro Čechy, ale některá města ho nechtěla uznat. Jednalo se o některá města na severu Čech, například to byly Litoměřice. Tyto města se řídila magdeburským právem. Nakonec i tato města kodifikaci přijala a to v letech 1609 – 1610. Například Těšínsko začalo zákoník používat ještě v 16. století. Po některých nařízeních vydaných Leopoldem I. se začal zákoník používat i v ostatních moravských městech.

Zákoník se šířil v českém, latinském i německém jazyce. Byl dobře systematicky zpracován a vycházel z římského práva. Členil se na artikuly, oddíly, články a odstavce. Zákoník upravoval městskou správu, soudnictví, právo majetkové, rodinné, dědické, závazkové, ale i trestní právo hmotné a procesní.¹³⁸

Některé otázky zákoník neupravoval, a proto se doplňovaly obyčejovým právem a také soudce měl možnost právo nalézt. Soudci využívali německé právní

¹³⁸ Jánošíková, P., Knoll, V., Rundová, A.: Mezníky českých právních dějin, Plzeň, Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2005, str. 67.

knihy, práva brněnského a práva římského. Později po přijetí Obnoveného zřízení zemského se používalo na doplnění tohoto zřízení.¹³⁹

Zákoník platil až do roku 1811, kdy byl vydán Všeobecný občanský zákoník. Platnost soukromoprávní části skončila již v roce 1786 a to vydáním josefínského občanského zákoníku.

Právě tyto změny zasáhly i Chebsko a to jak v oblasti městského práva, tak i práva trestního, které se sjednotilo jako první. Chebská městská rada roku 1548 dostala od císaře Ferdinanda I. nařízení, ve kterém se město mělo podrobit apelačnímu soudu, brát od něj právní ponaučení a zasílat k němu odvolání. Cheb se po celou dobu snažil odvolávat na svoji autonomii a privilegia. Panovníci sice potvrzovali Chebu udělená privilegia, ale na druhou stranu se snažili podřídit Cheb. Leopold I. roku 1697 potvrdil, že Chebsko se mělo podrobit apelačnímu soudu a od 11. 5. 1725 soud začal být vázán trestním zákoníkem Josefa I. Všechna jeho rozhodnutí ve věcech trestních podléhala kontrole a pravomoci Apelačního soudu. Tento trestní zákoník byl vydán 1.7.1707, jako první trestní zákoník s celouzemní platností. Nazýval se *Constitutio Criminalis Josepha* neboli *Trestní zákoník Josefa I.*, též byl nazýván *Josefina*. Byl přeložen i do češtiny a vydán roku 1708. Přeložil ho Kašpar Jan Kupec z Bilenberka, který byl členem Apelačního soudu. Byl podpůrným zákonem vůči Obnovenému zřízení zemskému a Koldínovu zákoníku, které ponechal v platnosti. „*Zákoník byl ovlivněn dolnorakouským trestním zákoníkem Ferdinanda III. Constitutio Criminalis Ferdinanda z roku 1526 a říšským trestním zákoníkem Karla V. Constitutio Criminalis Carolina, z roku 1532.*“¹⁴⁰ Obsahoval 23 článků, které se dále dělily na paragrafy. Upravoval jak právo hmotné, tak i právo procesní, obsazení a činnost soudů, různé fáze trestního řízení. Byla zde upravena soudcovská nezávislost, a to tím, že se požadovalo od soudců odborné a později právnické vzdělání a složení přísahy. Za porušení svých povinností nebo zneužití funkce soudce byly velmi tvrdé tresty, jako trest smrti či vypovězení.¹⁴¹ Řízení bylo zpravidla zahajováno *ex offio*, ale ještě mohlo být i zahajováno na návrh. Jako důkazní prostředek se nadále používala tortura, která byla velmi podrobně upravena. Bylo určeno, kdy ji použít, postup a jak hodnotit výroky mučeného.

¹³⁹ Jánošíková, P., 2005, op. cit., str. 68.

¹⁴⁰ Jánošíková, P., 2005, op. cit., str. 110.

¹⁴¹ Jánošíková, P., 2005, op. cit., str. 110.

Městská rada Chebu 1. 6. 1725 vydala usnesení proti tomuto rozhodnutí, které nemělo úspěch. Postupně apelační soud převzal v této oblasti funkci chebského soudu jako vrchní stolice.

7. Závěr

Na závěr lze říci, že právní dějiny, jsou velice zajímavým, avšak často opomíjeným odborem. Téma diplomové práce jsem si vybrala pro jeho zajímavost jak z hlediska právního, tak z hlediska dějepisného, což jsou obory, o které se nejvíce zajímám. V předešlých kapitolách jsem se snažila vykreslit, obraz již dávno zaniklého středověké Chebského městského státu z pohledu jurisdikce jeho hrdelního soudu.

Ve druhé kapitole jsem se věnovala historii města Cheb a jeho okolí. Dále jsem se v této kapitole zaměřila na dějiny Svaté říše římské a její státněprávní vývoj ve vztahu k Chebsku, neboť město Cheb zpočátku bylo říšským městem. Dalšími podkapitolami jsou prameny práva a štaufské období, během kterého byl Cheb ovládnut říšskými ministeriály, dosazených tímto rodem.

Třetí kapitolu jsem rozdělila na tři podkapitoly, ve kterých jsem nastínila vývoj soudnictví, správních a soudních orgánů na Chebsku, organizační schéma zemské samosprávy a způsob výkonu uložených trestů.

Ve čtvrté kapitole jsem rozebrala do podrobností problematiku Achtbuchu neboli Smolné knihy chebské a Achtgericht neboli zvláštní zemský soud, který se zabýval ukládáním klateb.

V páté kapitole jsem se věnovala územnímu rozsahu chebského soudu a vymezení jeho jurisdikce včetně statistik z různých pohledů. Dále pak jednotlivým případům, které jsou obsahem Knihy klateb, pro jejich důležitost právě k jurisdikci chebského soudu.

V předposlední, šesté kapitole, jsem zpracovala další vývoj soudnictví a soudních orgánů na Chebsku a postupný zánik Chebského městského státu a jeho začlenění k Rakousko-Uhersku.

Stěžejní kapitolou mé práce je kapitola č. 5 územní rozsah jurisdikce chebského soudnictví. K tomu, abych mohla plně rozvinout tuto práci, bylo zapotřebí v několika kapitolách stručně zmínit historii Chebska, správní vývoj v této oblasti, vývoj Svaté říše římské a vznik ministeriality, bez kterých bych nemohla tuto práci vypracovat.

8. Cizojazyčné resumé

Meine Diplomarbeit behandelt das Thema „Die Jurisdiktion des Egerer Kriminalgerichts im Mittelalter“. Meine Wahl fiel auf dieses Thema, da mein Interesse sowie der Rechtsgeschichte, als auch der Geschichte allgemeinen gilt. Die Stadt Eger erweckte meine Aufmerksamkeit dadurch, dass sie sich im Mittelalter gänzlich von allen anderen Böhmisches Städten unterschied. Anfangs gehörte Eger als Reichsstadt zum Heiligen Römischen Reich, und war eine der wichtigsten Kreuzungen in Mittel Europa. Gleichzeitig trafen hier auch zwei unterschiedliche Rechtssysteme auf einander. Das Böhmisches und das des Heiligen Römischen Reichs. Durch ihre Bedeutung griff diese Stadt nicht nur in die Geschichte Böhmens ein, sondern auch in die Europäische. Es handelt sich hierbei um eine der ältesten und ehemals bedeutungsvollsten Städte des Karlsbader Kreises. Im zweiten Kapitel meiner Arbeit beschäftige ich mich mit der Geschichte Egers und seiner Umgebung. Weiter widmete ich mich in diesen Kapitel der Geschichte des Heiligen Römischen Reichs und seiner staatsrechtlichen Entwicklung im Verhältnis zum Egerland, den Eger war am Anfang seiner Geschichte eine Reichsstadt. Weitere Unterkapitel behandeln den Ursprung des Rechts und die Stauferzeit, während welcher Eger durch von dieser Dynastie eingesetzte Reichsministeriale regiert wurde. Das dritte Kapitel beinhaltet drei Unterkapitel, in welchen ich die Entwicklung der Gerichtsbarkeit, der Gerichts – und Verwaltungsorgane im Egerland, das Organisationsschema der Selbstverwaltung, und die Art der Vollstreckung der auferlegten Strafen beschreibe. Im vierten Kapitel widme ich mich detailliert der Problematik des Achtbuches des Egerer Kriminalgerichts und der des Achtgerichts, welches diese Ächtungen verhängte. Kapitel fünf beschreibt die territoriale Ausdehnung der Gerichtsbarkeit des Egerer Gerichts, die Definition seiner Jurisdiktion incl. mehrerer Statistiken der beschriebenen Fälle, aus verschiedenen Blickwinkeln. Weiter werden hier verschiedene in Achtbuch beschriebene Delikte aufgelistet, welche im direkten Zusammenhang mit der territorialen Ausdehnung der Jurisdiktion des Egerer Kriminalgerichts stehen. Im vorletzten Kapitel wird die weitere Entwicklung der Rechtspflege und der Gerichtorgane im Egerland, der allmähliche Niedergang des Egerer Stadtstaates und seine Eingliederung in die Österreichisch – Ungarische Monarchie beschrieben.

9. Seznam použité literatury

9.1 Monografie

9.1.1 Česká monografie

- Kubů, F.: *Štaufská ministerialita na Chebsku*, Cheb 1994.
- Kubů, F.: *Chebský městský stát. Počátky a vrcholné období do počátku 16. století*, České Budějovice, 2006.
- Siegl, K.: *Seznam majitelů měšťanských domů v Chebu, Purkmistři města Chebu v letech 1282-1926 a členové městské rady v letech 1384-1777*, Chebské muzeum a Státní okresní archiv v Chebu, Cheb 2001.
- Kuča, K.: *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezku. II. díl*, Praha 1997.
- Čelakovský, J. ed., *Sbírka pramenů práva městského Království českého. Díl II. Privilegia královských měst venkovských v království českém z let 1225 – 1419*. Praha, 1895.
- Čelakovský, J. ed., *Sbírka pramenů práva městského Království českého. Díl III. Privilegia královských měst venkovských v království českém z let 1420 – 1526*. Praha, 1895.
- Malý, K.: *České právo v minulosti*, Orac, s.r.o., Praha, první vydání, 1995
- Boháč, J.; Salamanczuk, R.: *Zmizelé Chebsko*, Krajské muzeum Karlovarského kraje, p.o. Muzeum Cheb, 2007, vydání první.
- Jánošíková, P., Knoll, V., Rundová, A.: *Mezníky českých právních dějin*, Plzeň, Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2005.
- Adamová, K., Soukup, L., *Prameny k dějinám práva v českých zemích I.*, Plzeň, Západočeská univerzita v Plzni, 2. vydání-přepřacované, 2000.
- Vojáček, L., Schelle, K., a kolektiv: *Právní dějiny 2, státy západní Evropy a USA*, Brno, MU v Brně, Nakladatelství Doplněk, 1. vydání, 1999.
- Kolektiv autorů Právnické fakulty UK, *Dějiny evropského a kontinentálního práva*, Praha, 2. doplněné vydání, Linde Praha, a.s., 2004
- Malý, K.: *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*, Linde Praha, a.s., 1997.
- Růžek, V.: *Chebská radnice a její středověké fresky*, Cheb, 1994.
- Boháč, J.: *Cheb – město. Historicko-turistický průvodce (č. 11)*, Domažlice 1999.
- *Ottův slovní naučný*, 14. díl, 1899, vydavatel J.Otto v Praze.

- Hoffman, F.: *Popravčí a psanecké zápisy jihlavské z let 1405-1457*, edice Archiv český svazek XXXVIII, Praha : Filosofia, 2000.

9.1.2 Cizojazyčná monografie

- Gradl, H.: *Geschichte des Egerlandes (bis 1437)*, Prag 1893.
- Sturm, H.: *Eger. Geschichte einer Reichstadt. Band 1 u. 2*, Geislingen 1960, 2. vydání
- Gradl, H.: ed., *Das Buch der Gebrechen am Egerer Schöffengerichte*, Bayreuth, 1882.
- Siegl, K.: *Das Achtbuch des Egerer Schöffengerichts aus der Zeit von 1310 bis 1390*. In: *Mitteilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen* 39, Prag, 1901.
- Siegl, K.: *Das Achtbuch II des Egerer Schöffengerichts, v. J. 1391 bis 1668*. In: *Mitteilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen* 41, Prag, 1903.
- Grandl, H.: *Das Achtbücher des Egerer Schöffengerichts*, In: *Egerer Jahrbuch* 13, Eger, 1883.

9.2 Odborné články a statě z publikovaných sborníků

- Knoll, V.: *Vývoj chebské zemské a městské správy do počátku 15. století*, Právník, Teoretický časopis pro otázky státu a práva, ročník 141, č. 2, Ústav státu a práva AV ČR, FPR ZČU v Plzni, Praha 2002, s. 207-246, ISSN 0231-6625.
- Knoll, V.: *Vývoj postavení zemského soudce a zemského soudu. Střípky z dějin chebské správy do počátku 16. století*, K 75. narozeninám profesora Hubenáka. Zborník z medzinárodnej právno-historickej konferencie konanej pri tejto príležitosti, Univerzita Mateje Bela v Banskej Bystrici, Právnická fakulta, Banská Bystrica, 2004, s. 142-148, ISBN 80-8055-915-5.
- Knoll, V.: *Poznámky k dějinám středověkého trestního práva na Chebsku*, Sborník Společnosti pro výzkum kamenných křížů, 2005, Výbor prací členů společnosti, Muzeum Aš, Aš, 2005, s. 11-18.

- Knoll, V.: *Žít „mezi vlky a ptáky“*. Črta z dějin trestního práva na Chebsku. Naděje právní vědy, Býkov 2006, Sborník mezinárodního setkání mladých vědeckých pracovníků konaného ve dnech 29.6 – 1.7.2006 na Zámeckém statku Býkov, Eds. Vilém Knoll – Václav Bednář, Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., Plzeň, 2006, s. 269-278, ISBN 80-7380-002 -0.
- Knoll, V.: *Postavení chebského soudu a chebský právní okruh*, Právní a ekonomické problémy současnosti I. Sborník prací Brno International Business School, KEY Publishing s.r.o. a B.I.B.S., a.s., Ostrava 2007, s. 187-194, ISBN 978-80-87071-10-6, 978-80-86575-28-5.
- Knoll, V.: *Hrdelní tresty středověkého Chebska a jejich výkon*, Karlovarská právní revue, č. 2, Vysoká škola Karlovy Vary, o.p.s., Karlovy Vary 2007, s. 56-63, ISSN 1801-2193.
- Knoll, V.: *Terorismus ve středověku? Zamyšlení na příkladu Chebska*, Terorismus a mezinárodní právo. Zborník príspevkov z medzinarodnej vedeckej konferencie, Bratislava 23. a 24. november 2006, Bratislavská vysoká škola práva, Bratislava 2007, s. 220-229, ISBN 978-80-969320-2-3
- Knoll, V.: *Ženy a Židé ve světle chebských středověkých smolných knih. Poznámka k jejich postavení ve městě*, Acta historico-iuridica Pilsensia 2006, Sborník příspěvků ze setkání pracovníků kateder právních dějin z České republiky a Slovenské republiky, Plzeň 21.-23.9.2006, Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., Plzeň 2007, s. 55-65, ISBN 978-80-7380-085-7.
- Knoll, V.: *Hegemonie města Chebu*, Sborník příspěvků z konference Monseho olomoucké právní dny 2007. 2., Ed. Michal Malacka, Univerzita Palackého v Olomouci, Právnická fakulta, Olomouc, 2008, s. 583-591, ISBN 978-80-244-1906-0.
- Knoll, V.: *O smolných knihách chebských*. Právněhistorické studie, Univerzita Karlovy v Praze, 2009, roč. 40.
- Haubertová, K.: *Loketsko v ortelních manuálech apelačního soudu v letech 1548-1740. K zániku chebské oblasti městského práva po roce 1548*, Sborník Chebského muzea 2005, Cheb, 2006.
- Kubů, F.: *Územní rozsah chebského městského státu ve 14 a 15. století*, Sborník Chebského muzea, 1997, Cheb.

9.3 Internetové a ostatní zdroje

- Král, L.: *Zřízení, pravomoc a působení apelačního soudu v době předbělohorské*, Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, katedra právních dějin, diplomová práce, 2004.
- <http://cs.wikipedia.org>
- <http://de.wikipedia.org>
- <http://www.mapy.cz/>
- <http://germazope.uni-trier.de/Projects/DWB>
- <http://www.zanikleobce.cz/>
- <http://www.hamelika.cz/>

10. Seznam obrázků a grafů

Obrázek 1 Mapa okolí Chebu	51
Graf 1 Přehled spáchaných zločinů v daném období	53

11. Přílohy